

Biztonságpolitika

Szomália,
mint az államkudarcs tipikus példája
és az Ádeni-öböl kalózzai

Szomália, mint az államkudarc tipikus példája és az Ádeni-öböl kalózzai

Selján Péter

Konzulens: Dr. Kaiser Ferenc egyetemi adjunktus
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
Kossuth Lajos Hadtudományi Kar
2009 Budapest

Tartalom

Bevezetés	4
1. Működésképtelen államok, államkudarok.....	6
1.1. A beavatkozás problematikája	12
1.2. A gyenge államiság jelensége Afrikában	15
2. Történelmi háttér, Szomália a hidegháború után.....	18
2.1. Általános adatok	22
3. Az új elnök, és az előtte álló feladatok	25
3.1. Az al-Shabab lázadócsoporth.....	26
3.2. Humanitárius katasztrófa és gazdasági válság	29
4. Az átmeneti kormány eredménytelensége	33
4.1. Megbékélés	33
4.2. Biztonsági intézkedések, rendfenntartás.....	34
4.3. Állami intézmények és választási előkészületek.....	35
5. Békefenntartási kísérletek.....	37
5.1. AMISOM	38
5.2. Az ENSZ szerepe.....	39
5.3. A kalózkodás elleni küzdelem	41
6. Kalózkodás Szomáliában	43
6.1. A kalóztámadások.....	44
6.2. A szomáli kalózok eredete, váltságdíjak, trendek.....	45
6.3. A nemzetközi közösség válasza	47
6.4. Miért fontos?.....	48
6.5. A nemzetközi közösség előtt álló lehetőségek	50
Következtetések.....	54
Mellékletek	56
Felhasznált irodalom	59

Bevezetés

Szomália 1991 óta a működésképtelen állam tipikus esete. Már megannyi átmeneti kormányzat és államépítési kísérlet vallott kudarcot itt, és a jelenlegi folyamat is az összeomlás szélén áll. Az egész ország hadurak, kalózok, emberrablók, bombakészítők, fanatikus iszlamista lázadók, szabadúszó fegyveresek és unalmukban lézengő, iskolázatlan, ám annál jobban felfegyverzett fiatalok küzdőterévé vált. Szomáliában nincs zöld zóna, sem más olyan megerősített hely, ahol végső menedékre lelhet az, aki bajba került vagy netán megsebesült. A helyi kórházaknak még a sebek ellátásához is alig van kötszerük. Szomáliában mindenki csak magára számíthat.¹

Az előző két évben sokat romlott a helyzet, az erőszak egész Szomáliát elöntötte, ami a világ egyik legnagyobb humanitárius válságát és biztonságpolitikai problémáját eredményezte. Az ENSZ szerint több mint 1 millióan veszítették el otthonukat és több mint 3.2 millióan szorulnak humanitárius segílyekre. Az életkörülmények tovább romlottak, az elszabadult infláció az élelmiszerek, és egyéb létfontosságú árucikkek árát az egekig repítette, amely következtében tömegek tengődnek az éhhalál szélén.

A nemzetközi közösség figyelmét lekötik az ádeni-öböl kalózzai, holott a kalózkodás igazából csak egy tünet. Valójában a krízis okára kellene koncentrálni. Nyilvánvaló, hogy a megoldás a majdnem két évtizede húzódó szomáliai konfliktus átfogó politikai rendezése lenne. Az öt évvel ezelőtt létrejött átmeneti kormány (Transitional Federal Government, TFG) is képtelen volt megbirkózni a humanitárius katasztrófával, vagy megvédeni állampolgárait.² Befolyása csak Baidoára, a parlament székhelyére, valamint a fővárosra, Mogadishura terjed ki.³ Etiópia fegyveres intervenciója 2006 decemberében az Iszlám Törvényszékek Uniójának (Islamic Courts' Union, ICU) bukásához vezetett, de e katonai sikert aláaknáztta a rugalmas ellenállás és a kormány hatalmi-

¹ Gettleman, Jeffrey: *The most dangerous place in the world* - in.: *Foreign Policy*, March/April 2009. Issue number 171, 62. o.

² Az átmeneti kormány jóformán saját magát sem képes megvédeni, nemhogy a lakosságot.

³ Kitekintő.hu: *Négy éves, de már halott: a szomáliai átmeneti kormány* - 2008. október 17. - http://kitekinto.hu/afrika/2008/10/17/nyegy_eves_de_mar_halott_a_szomaliai_atmeneti_kormany/ - Látogatva: 2009.09.05.

konzolidációjának sikertelensége. Az iszlamista csoportok újjászerveződtek, és napjainkban az ország nagy részét újra irányításuk alá vonták. A kormány ingatag legitimációjának alátámasztása helyett elmélyült a közelégedetlenség, amely lánggra szította a szomáliai nacionalizmust és felgyorsította a vallási extrémizmus terjedését és a radikalizálódást.

A kalózkodás is évek óta gond a térségben, de csak az utóbbi évben került a figyelem középpontjába, mivel váltságdíj reményében több mint száz különböző nemzetiségű hajót támadtak meg. Az Ádeni-öbölben mára az EU-s erők mellett amerikai, kínai, orosz, indiai, maláj és török hadihajók is járőröznek, hogy megvédjék a világ egyik legforgalmasabb tengeri kereskedelmi útvonalát.⁴

Pont mikor már azt hittük volna, hogy ennél rosszabb már nem lehet Szomáliában, kiderült, hogy mégis. A politikai válságon túl az egész országot érintő pusztító éhínség összes eleme (háború, menekültáradatok, szárazság, az egekbe szökő élelmiszerárak, valamint a segélymunkások kivonulása) felsorakozott éppen úgy, ahogy az az 1990-es években történt, mikor többszázezer szomáli halt éhen. Szomália éppen a válságok válságát éli, miközben a világ tétlenül és teljesen tanácstalanul nézi a féktelen anarchiába süllyedt országot.⁵

Pályamunkám első fejezetében röviden ismertetem a működésképtelen államok és az államkudarcok legfontosabb jellemzőit és az ezzel kapcsolatos elképzeléseket. Pár oldalon a beavatkozás problémakörét és a gyenge államiság afrikai jelenségét boncolgatom, míg a második fejezetben Szomália történelmi háttérét és mai helyzetét ismertetem röviden. Ezután az új elnökre és a reá váró nehéz feladatokra vetek egy pillantást a harmadik fejezetben. A negyedik és az ötödik fejezetben összegzem az átmeneti kormány eredménytelenségét mutató tényezőket, illetve a nemzetközi közösség békefenntartási kísérleteit, az ENSZ szerepét és a kalózkodás elleni küzdelmet taglalom. Végül, de nem utolsó sorban az utóbbi időben oly nagy médiafigyelmet kapott szomáliai kalózkodást veszem górcső alá (szerintem megérdemel egy fejezetet), majd következtetéseimmel zárom dolgozatomat.

⁴ *Fejtelenség Szomáliában: Hadak urai* (szerző nélkül) - in.: *HVG*, 2009. január 10. XXXI. évfolyam, 2. szám, 25. o.

⁵ Gettleman, i.m. 62. o.

1. Működésképtelen államok, államkudarok

A hidegháború alatt a legfontosabb biztonsági kihívás a nukleáris háború elkerülése volt, a Szovjetunió felbomlásával azonban alapvető változások következtek be a konfliktusok és háborúk jellegében, valamint magában a biztonságpolitika tartalmában. Napjainkra a legfontosabb globális kihívások és fő veszélyek a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a terrorizmus és a szervezett bűnözés, az energiabiztonság és a klímaváltozás, a gyenge vagy működésképtelen államok kérdéskörei lettek. Ezek a gyakran „új típusú” kihívásként emlegetett problémák már korábban is jelen voltak, azonban csak a nemzetközi rendszer átalakulásával erősödtek fel igazán.

A hidegháború végén látott napvilágot egy új kifejezés, a *failed state*. Failed state az olyan állam, melyet a nemzetközi közösség szuverén államként ismer el, ám nem rendelkezik működő központi kormányzattal, ami miatt az ország képtelen ellátni feladatait a nemzetközi rendszerben. A dolgozatom tárgyául választott Szomáliát már 1992-óta a „bukott államok” közé sorolják, esete azért is érdekes, mert az ENSZ ebben az országban indított először békefenntartó missziót a kormányzati szervek hozzájárulása nélkül.⁶

Napjainkban egyre komolyabb gondot okoz az úgynevezett kudarcállamok problémája, hiszen a nemzetközi biztonságra nézve a legnagyobb kihívást az ilyen államok által destabilizált régiók jelentik. Ennek következtében a biztonságpolitikai gondolkodás középpontjában ma a gyenge vagy működésképtelen államok állnak. Az Egyesült Államok 2006-os nemzeti biztonsági stratégiája meg is állapítja, hogy a szegénység és a gyenge intézmények, illetve a korrupció a gyenge államokat sebezhetővé teszik a terrorszervezetekkel és a drokartellekkel szemben,⁷ amelyek így menedékre (safe heaven) lelhetnek az érintett országban.

⁶ Hegedűs Kata: *Tizenhárom év anarchia: Szomália a hidegháború után* - in.: *Külügyi Szemle*, IV. évfolyam, 2005/1-2. szám, 38. o.

⁷ *The National Security Strategy of The United States of America*, White House, 16 March 2006 - Elektronikus formában: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/nss.pdf> - Letöltve: 2009.07.14. 15. o.

„Az államkudarcok kérdése napjainkban több figyelmet kap, mint eddig bármikor. A nemzetközi rendszer hagyományos meghatározó szereplői, az államok az egész nemzetközi rendszer stabilitását és saját biztonságukat féltik a bukott államok megjelenésétől, sőt már az államok meggyengülésében is veszélyforrást látnak.”⁸

Napjaink kudarcállamiság határán egyensúlyozó országai bizonyos tekintetben közös történelmi múltra tekintenek vissza. A hidegháború alatt a fejlődő országok nagy része politikai, ideológiai vagy gazdasági szempontból függött valamelyik nagyhatalomtól. A támogatás megszűntével közülük számos az összeomlás szélére került. Azon államok, amelyek esetében elakadt a demokratizálódási folyamat, gyakran polgárháborúba sülyedtek vagy diktatúrákká alakultak, miközben az ország kapacitásai és képességei drasztikusan leépültek, akár meg is szűntek. A stabil politikai rendszer fenntartása, az úgynevezett „jó kormányzás” (good governance) a fenntartható fejlődés elengedhetetlen feltétele. Azon államoknak, ahol ez nem alakult ki, a politikai intézményrendszer instabilitása a legjelentősebb biztonsági kihívás. A határok átjárhatóságával párhuzamosan megnőtt a saját területük és határaik megfelelő szintű ellenőrzésére képtelen államok száma. A mai – az államok szuverenitásának betartására épülő – nemzetközi rendszerben, amikor egy ország kormányzata már képtelen az állami funkciók ellátását biztosítani, a nemzetközi közösség nem tud csak úgy a helyébe lépni, ezért az ilyen kudarcállamok tartós veszélyt jelentenek.

Az államkudarc meghatározására többféle elmélet létezik. Egyrészt az államot definiálhatjuk úgy, mint ami egy adott területen élő népesség számára a kiszámítható életviszonyok biztosításának eszköze. Ebben a vonatkozásban államkudarcról abban az államban beszélhetünk, ahol a kiszámítható életviszonyok a népesség egy jelentős része számára nem biztosítottak. Az államkudarcnak nevezett jelenség lényegében arra utal, hogy az adott állam nemzetközileg elismert kormánya nem képes megakadályozni, hogy a területén olyan események, vagy folyamatok menjenek végbe, amelyek a közvetlen környezete, vagy akár az egész világ számára negatív biztonsági következményekkel járnak. (Ez a nemzetközi közönség szemszögéből nézve kiemelten fontos.) Mindehhez hozzátartozik, hogy a hatalom a gyakorlatban csak ritkán tűnik el, inkább felosztódik a megmaradó állami szervek, az elszakadásra törekvő etnikai-nemzeti mozgalmak, a hadurak és a szervezett bűnözői csoportok között.⁹

⁸ Marton Péter: *Államkudarcok: út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé?*- in.: *Külügyi Szemle*, III. évfolyam, 2004/3-4. szám, 132. o.

⁹ Judy Batt, Dov Lynch: *What is a 'Failing State', and when is it a security threat?* A discussion-provoking 'think-piece' for the first session of a seminar organised by the EU Institute for Security

Megjegyzendő továbbá, hogy még maga az államkudarc sem azonos minden esetben az állam teljes csődjével.¹⁰

Egy másik elképzelés szerint ahhoz, hogy stabil, illetve gyenge és bukott államok között különbséget tudjunk tenni, elég az állam klasszikus attribútumainak, ismertetőjegyeinek számbavétele. 1) Az államnak kell hogy legyen körülhatárolt területe és 2) meghatározott népessége, továbbá 3) bírnia kell az erőszak alkalmazásának monopóliumával. Államkudarcról tehát akkor beszélhetünk, ha az állam ezen attribútumok valamelyikét elveszíti. Államkudarcok azonosításához tehát sorra vehetjük az állam klasszikus funkcióit, és megvizsgálhatjuk, akad-e köztük olyan, amely ellátatlansága hat az állam túlélőképességére. Ilyen funkció például a rendfenntartás. Ha ezen a területen az állam tehetetlen, gyenge vagy hanyag, az garantáltan kudarcnak minősíthető következményekhez vezet. A nem működő állam területének egy bizonyos részét nem képes felügyelni, ezért értelemszerűen nem is rendelkezik az erőszak monopóliumával.¹¹ A gyenge állam – bár akadnak, akik külön kategóriaként kezelik – tekinthető úgy, mint az államkudarc egy speciális esete. Ebben az esetben a központi hatalmat nem éri szervezett, erőszakos kihívás, és a kérdéses állam a funkcióit is ellátja úgy-ahogy.¹²

Az Egyesült Államok Kongresszusa egy kétpárti bizottságának az államkudarcok tárgyában készített, 2004-ben előterjesztett jelentésének egyik ajánlása szerint egy állam – bármelyik állam – teljesítménye alapvetően három dimenzióban ragadható meg: biztonsági teljesítmény, legitimitás és kapacitás (a népesség alapvető szükségleteinek ellátása) szempontjából. Ennek megfelelően az egyes államok vonatkozásában beszélhetünk biztonsági, legitimitási és kapacitási deficitről, mint az államkudarc lényegi aspektusairól.¹³

Robert Rotberg, a World Peace Foundation elnöke az összeomlott államokat a belső fegyveres konfliktus meglétével és a politikai javak hiányával jellemzi. A gyenge államokon belül háromféle típust különböztet meg, mégpedig a *failed*, a *collapsed* és a

Studies, Paris, 8th November 2004 on *Failing States and the EU's security agenda* - Elektronikus formában: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/analy099.pdf> - Letöltve: 2009.09.07. - 2. o.

¹⁰ Marton: i.m. 134. o.

¹¹ Rada Péter: *Az államépítés folyamatának modellezése: fokozatos vagy szakaszos folyamat* - in.: *Külgügyi Szemle*, VIII. évfolyam, 2009/1. szám - 45.o.

¹² Marton: i.m. 136-137. o.

¹³ Marton Péter: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban* - in.: *Hírlevél*, 2005. október, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, I. évfolyam, 7. szám, 4. o. - Elektronikus formában - http://www.kulugyiintezet.hu/keklevel/TLI_KTK_hirlevel_2005-07.pdf - Letöltve: 2009.09.06.

weak states, azaz a bukott, az összeomlott és a gyenge államokat. Rotberg szerint a bukott államokra általánosan jellemzők az elhúzódozó fegyveres konfliktusok és a népeiséget alkotó közösségek közötti megosztottság. A „failed state” szélsőséges eseteként jellemezhető az összeomlott állam, a „collapsed state”. Míg a bukott államok esetében még működik bizonyos területek felett ellenőrzést gyakorló központi kormányzat, utóbbiban az már egyáltalán nem képes politikai javakat biztosítani, vagy megvédeni a lakosságot. Az ilyen államok gyakorlatilag csak földrajzi értelemben léteznek. Rotberg tipizálása alapján Szomália a „collapsed state” kategóriába sorolható.¹⁴ Egyes vélemények szerint Szomália lett a modern világ Hoobes természeti állapotához legközelebb álló országa, ahol az élet kétséget kizárva veszélyes, kegyetlen és rövid. Még kudarcállamnak nevezni is nagyylelkű. A Kongói Demokratikus Köztársaság tényleg egy kudarcállam, ahogyan Zimbabwe is. Ezen országoknak van nemzeti haderejük, és van bürokráciájuk, még ha korrump is. 1991 óta Szomália nem is igazán állam, hanem egy a szomszédai és a tenger által határolt törvény nélküli, kormányzatlan földterület.¹⁵

A kudarcot vallott államok egyik legfontosabb jellemzője, hogy valamilyen okból kifolyólag a politikai szektor működésképtelenné vált, amely kihat a többi szektor működésére is. Érthető, hogy az állami funkciók megfelelő ellátására való képesség hiánya minden dimenzióban érezteti hatását. Az állami gyengeség és működésképtelenség kialakulásának többféle oka is lehet, mint például a biztonsági helyzet drasztikus romlása, a gazdasági növekedés lassulása vagy visszaesése, az intézmények hatékonyságának csökkenése, a politikai rendszer elszámoltathatóságának megszűnése, az életszínvonal drasztikus romlása, menekültáradatok jelentkezése. Ezek következményei nem csak az országon belül, hanem a határokat átlépve, regionálisan, de bizonyos esetekben nagyon távoli területeken is jelentkezhetnek.

Napjaink nemzetközi rendszerében, a nagyfokú interdependencia és egymásrautaltság következtében az instabil államok kérdése globális problémaként kezelendő. A belső rend fenntartásáért, az alapvető egészségügyi ellátásért, a gazdasági fejlődésért vagy éppen az igazságszolgáltatásért felelős szervek összeomlásának vagy meggyengülésének folyamányaként olyan nemzetközi fenyegetések jelentkezhetnek,

¹⁴ Rotberg, Robert I.: *The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention and Repair* - in.: *When States Fail: Causes and Consequences*, szerk: Robert I. Rotberg, Princeton University Press, 2003. 11-14. o.

¹⁵ Gettleman: i.m. 63-64. o.

mint a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a járványok, a menekültáradatok vagy a tömeges illegális migráció.¹⁶

Az 1990-es évek egyik leckéje pont az volt, hogy a bukott államok tovább terjesztik kudarcukat. A szomszédos államokat és régiókat érő tovagyűrűző hatás (*spill over*) jelentkezhet menekültáradat formájában, a szervezett bűnözés megerősödésével, az egyes államok közötti feszültség növekedésével vagy például fegyverkezési versennyel. A gyenge államoknak az adott régió stabilitására gyakorolt hatására jó példa Sierra Leone és Libéria esete Nyugat-Afrikában.¹⁷

A működésképtelen államok nagyobb valószínűséggel vallanak végül kudarcot, mint jól funkcionáló társaik, s így gazdasági, politikai és katonai súlyukhoz viszonyítva aránytalanul nagy fenyegetést jelenthetnek. Ezért – egyes vélemények szerint – a fejlett országoknak nem csak erkölcsi kötelessége, de saját jól felfogott érdeke is, hogy segítsen a működésképtelen államoknak az állami funkciók visszaállításában. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az energiahordozók és nyersanyagok jelentős része a fejlődő világból, sokszor a gyengén működő vagy működésképtelen államokból származik. Ez felveti a fejlett világ energiabiztonságának, illetve gazdasági biztonságának kérdését. Európa, de lényegében a fejlett országok mindegyike, különösen kiszolgáltatott, hiszen mind földgázból, mind kőolajból az instabil régiókból származó importra szorul. Márpedig a termelési helyszínek és a szállítási útvonalak is igen sebezhetőek.¹⁸

Ahogy arra Francis Fukuyama *Államépítés*¹⁹ című könyvében is rámutatott, a hidegháborút követő nemzetközi rendszer legsúlyosabb fenyegetését a gyenge államok jelentik, amelyek instabilitást generálnak az egész nemzetközi rendszerben. A kudarcállamok lényegében hatalmi vákuumot hoznak létre, amely az ország közvetlen környezetét magába szippantva az egész régióra kiterjedő válságot eredményezhet. A hidegháború lezárulása óta a legnagyobb kockázatot minden kétséget kizáróan a gyenge vagy hanyatló államok jelentik a nemzetközi békére.²⁰ Ezek az államok megsértik az emberi jogokat, humanitárius katasztrófákat idéznek elő, nagy mértékű emigrációs

¹⁶ Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák, Államkudarc, 1. A biztonsági kihívások új felfogása: *Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben* - Elektronikus formában: http://bizpol.playhold.hu/?module=corvinak&module_id=4&cid=1 - Látogatva: 2009.10.22.

¹⁷ Batt, Lynch: i.m. 12. o.

¹⁸ Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák, Államkudarc, 2. Új típusú biztonsági kihívások: *Működésképtelen államok, államkudarcok* - http://bizpol.playhold.hu/?module=corvinak&module_id=4&cid=128 - Látogatva: 2009.10.22.

¹⁹ Fukuyama, Francis: *Államépítés, Kormányzás és világrend a 21. században* (a továbbiakban *Államépítés*)- Századvég Kiadó, Budapest, 2005.

²⁰ Crocker, Chester: *Engaging Failing States* - in.: *Foreign Affairs*, 2003/82. szám. 32-45. o.

hullámokat indítanak el, és megtámadják szomszédaikat. Szeptember 11-e után az is világossá vált, hogy ezek az országok nyújtanak menedéket azoknak a terroristáknak, akik hatalmas károkat okozhatnak az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek.

Fukuyama szerint az államépítés minden társadalom számára az egyik legfontosabb kérdés, hiszen a gyenge vagy elbukott államok a Föld legégetőbb problémáinak szolgálnak táptalajul, mint például a szegénységnek, az AIDS-nek, a drogfogyasztásnak és a terrorizmusnak. Afrikában például 25 millió AIDS-fertőzött él, rengeteg az áldozat, holott a betegség a fejlett országokban gyógyszerekkel már kezelhető. Ezek a készítmények azonban túl drágák az elmaradott, szegénységben élő országok számára. Ráadásul beadásuk is igen körülményes feladat, a hatásos kezeléshez pedig nincs meg az elégséges közegészségügyi infrastruktúra és intézményrendszer sem.²¹ Rada Péter szerint:

„Az államépítés szükségszerűen egy többdimenziós folyamat, hiszen az államkudarchoz vezető okokat sem lehet egyetlen tényezőre korlátozni. A folyamathoz egyszerre tartozik hozzá az állami intézmények, valamint a gazdaság felépítése és a társadalom olyan reformja, amely megfelelő befogadó környezetet biztosít az előbbieknél.”²²

Megjegyzendő, hogy még nem született koherens elmélet, amely pontosan leírná, hogy miként kell egy államot felépíteni, elsősorban a problémakör túlzott összetettségének, másodsorban pedig annak köszönhetően, hogy a kísérleti javaslatok jelentős többsége az államkudarok problémájának csupán egyik vagy a másik dimenziójára koncentrál. Az mindenesetre kijelenthető, hogy a biztonság megteremtése az államépítés alapja, hiszen ezen alapvető szükséglet nélkül értelmetlen a hosszútávú tervezés.²³

A hidegháborút követően számos kudarcot vallott vagy legyengült állam maradt hátra a Balkántól kezdve a Kaukázuson át, egészen a Közel-Keletig és Közép- vagy Dél-Ázsiáig. Az államgépezet meggyengülése az 1990-es években már jelentős humanitárius és emberi jogi konfliktusokat váltott ki Szomáliában, Haitin, Kambodzsában, Boszniában, Koszovóban és Kelet-Timorban.²⁴ Szudánban a központi kormány ugyan fennmaradt, ám képtelen volt ellenőrzése alatt tartani a határ menti területeket, s így az ország jelentős részén polgárháború robbant ki. Nem feltétlenül szükséges azonban fegyveres konfliktus ahhoz, hogy egy állam működésképtelenné bizonyuljon. Szváziföld kormánya például teljes mértékben kudarcot vallott mind a

²¹ *Államépítés* - 7-8. o.

²² Rada i.m. 49. o.

²³ Uo. 49. és 65. o.

²⁴ *Államépítés* - 8. o.

közbiztonság, mind az egészségügy, mind pedig az élelmezés alapvető viszonyainak megteremtése terén. A jelenleg 100 000% feletti éves inflációt produkáló Zimbabwe vagy a rendszeresen élelmiszer-segélyekre szoruló Észak-Korea pedig arra a helyzetre szolgáltat példát, amikor egy, az ország felett viszonylag erős kontrollt fenntartó, nem demokratikus kormány válik képtelenné az emberek túlélését biztosító gazdasági viszonyok fenntartására.²⁵

Egy ideig úgy lehetett tenni, mintha a gyenge államok csak helyi problémák lennének, de 2001. szeptember 11-e rávilágított arra, hogy az elmaradott országok államképességének hiánya közvetlenül érinti a fejlett világot is. A radikális iszlám terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek hozzáférhetősége biztonsági szempontból fontos tényezőként járult hozzá a gyenge kormányzatok okozta problémák terhéhez.²⁶

1.1. A beavatkozás problematikája

A gyenge kormányzat és a hiányzó vagy rosszul működő, nemzetállami szintű intézmények együttese komoly akadályokat gördíthet az elmaradott országok gazdasági fejlődése elé. Jelentős probléma ez ugyanakkor a nemzetközi rendszer egészére nézve is. A szuverenitás és a nemzetállamiság a veszfáliai rendszer megrepesztett sarokkövei, amelyeket most elvi támadások is érnek annak köszönhetően, hogy ami egy ország belügye, az gyakran nemzetközileg is igen nagy érdeklődést vált ki. Ki lehet azonban jogosult arra, hogy megsértse egy másik állam szuverenitását, és vajon milyen célból tenné ezt?

Az 1990-es években a nemzetközi helyzetet érintő problémák nagy része az olyan erőtlenné vagy hanyatló államok körül összpontosult, mind például Szomália, Haiti, Kambodzsa, Jugoszlávia (Koszovó), Ruanda, Libéria, Sierra-Leone, Kongó vagy Kelet-Timor. A nemzetközi közösség nagyon gyakran túl későn vagy túl kevés anyagi eszköz felhasználásával, de valamilyen ürüggyel azért mindig beavatkozott ezekbe a konfliktusokba, az esetek nagy többsége pedig azzal zárult, hogy szó szerint átvették a helyi szereplőktől a kormányzati funkciókat.²⁷

A humanitárius intervencióról szóló viták²⁸ során felmerült, hogy a veszfáliai rendszer már nem nyújt megfelelő keretet a nemzetközi kapcsolatok számára. A

²⁵ Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák, Államkudarc, 2. Új típusú biztonsági kihívások: *Működésképtelen államok, államkudarcok*

²⁶ *Államépítés* - 9. o.

²⁷ Uo. 121-122. o.

²⁸ A vitákról lásd: Marton: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban* - 4-7. o.

hadurak törvényeiben megfeneklett államok, mint Szomália vagy Afganisztán esetében az állami szuverenitás csak képzelgés vagy rossz vicc volt csupán.²⁹ A szuverenitás egyik megközelítése szerint egy olyan anakronisztikus fogalom, amely megérett a félretételre és a feledésre. A nemzetállami szuverenitásra való hivatkozás egyre inkább akadály a nemzetközi jog, azon belül is az emberi jogok érvényesülésének.

„A szuverenitás kategóriája a kilencvenes évek eleje óta több okból is problematikussá vált. Ezek egyike, hogy a szuverenitás egyik korroláriumaként felfogott belügyekbe való be nem avatkozás elve morálisan tarthatatlan, amennyiben például az emberi jogok durva és sorozatos megsértésével szembeni kritikával hozzák fel védekezésékként.”³⁰

A beavatkozáshoz való jog fogalma a legtöbb állam és egyes nem állami szereplők számára egyelőre elfogadhatatlan. Számos még tisztázatlan gyakorlati, jogi és morális aspektus is felmerült az eddigi humanitárius intervenciók során. A beavatkozás fogalmának Mario Bettati féle felosztása szerint az erő alkalmazásával járó beavatkozás (ingérence forcée) vizsgálatánál három helyzetet lehet elkülöníteni:³¹

- nemzetközi szankciók (például a humanitárius segélyek folyósításának korlátozása vagy felfüggesztése, hogy ne jussanak a szállítmányok illetéktelen kezekbe);
- erőszak közvetlen alkalmazása a kormányzati szervek, a konfliktusban résztvevő nem kormányzati csoportok, gerillák, felkelők, valamint egyéb fegyveres csoportok tagjai ellen a humanitárius akció elé gördített akadályok elhárítására;
- az áldozatok védelmében alkalmazott erőszak, harmadik felek részéről egy szuverén ország területén.

A három eset közül az utóbbi vezet a leghevesebb vitákhoz. Az erőszak legitimálásáról a nemzetközi politikai viszonyokban csak az elfogadható – kevésbé elfogadható megkülönböztetés mentén beszélhetünk. Mondhatnánk, hogy a cél szentesíti az eszközt, de a gyakorlatban még a humanitárius intervenció is rendkívül ellentmondásos helyzeteket teremtett a kilencvenes években.³²

A jövőben valószínűleg gyakrabban láthatunk olyan konstruktív beavatkozásokat, melyekre nem humanitárius megfontolásokból, hanem az államok közösségének egésze érdekei szerint kerül sor. Az államkudarcok kezelése ugyanis valamennyi állam érdeke lehet, mivel a gyenge vagy bukott államok területén bázisra találó destruktív nem állami szereplők potenciálisan a világ bármelyik pontját fenyegethetik. Biztonságpolitikai

²⁹ *Államépítés* - 125-126. o.

³⁰ Bíró Gáspár: *Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába* - Osiris Kiadó, Budapest, 2003. - 73. o.

³¹ Uo. 130. o.

³² Uo. 131. o.

szempontból a legnagyobb problémát az államok közössége számára az jelenti, hogy a kudarcot vallott államok a kiszámíthatatlanság forrásai a nemzetközi rendszerben.³³

Ha a beavatkozás elmarad, következményként először is mindenfajta illegális tevékenység burjánzásával lehet számolni a kudarcot vallott állam területén, amiből a maffia és a terrorszervezetek jelentősen profitálhatnak. Megfelelő terep kínálkozik terroristatáborok létesítéséhez, kábítószer-termeléshez, fegyverkereskedelemhez, tömegpusztító fegyver beszerzéséhez. Polgárháború esetén pedig menekültáradat megindulásával kell számolni, amely amellet, hogy destabilizálhatja a szomszédos államokat, távolabbi országokat is elérhet. A gyenge vagy kudarcot vallott államokra jellemző áldatlan állapotokat rendszerint megsínyli az egészségügy, ami további kockázatokat (járványok) jelent a külvilág számára.³⁴

Nemzetépítésre legjobban a bukott államoknak, vagy azoknak a konfliktusokat már megszenvedett társadalmaknak van szükségük, amelyek súlyos kormányzati problémákkal küszködnek.³⁵ Amikor egy ország vagy országok szövetsége megszálló erőként gyakorolja a politikai hatalmat, vagy a helyi kormányzat nagyfokú, külföldiek általi direkt befolyásolás alatt áll, „nemzetépítésről” beszélhetünk. A nemzetépítés három fázisa pedig:³⁶

- konfliktus utáni újjáépítés (a stabilitás rövid távú biztosítása a biztonsági erők, rendőrök, humanitárius segélyek stb. beáramoltatásához),
- önfenntartó állami intézmények létrehozása,
- gyenge államok megerősítése.

Egy megszálló hatalom egyértelműen nagyobb befolyást tud gyakorolni a helyi viszonyokra, mint egy feltételeket alkalmazó külső hitelező vagy segélyszervezet. A helyi közösségek ily módon történő átformálása csak korlátozott mértékű lehet.

„Ha valóban növelni szeretnénk egy kevésbé fejlett állam intézményi képességét, meg kell változtatnunk a remélt cselekedeteinkről alkotott metaforikus képet. Az adott országba nem gerendákkal, téglákkal, darukkal és építési tervrajzokkal kellene beállítanunk, arra készülve, hogy helyieket béreljünk fel az általunk megálmodott gyár felépítésére. Ehelyett olyan erőforrásokkal kellene érkeznünk, amelyek motiválják az ott lakókat, hogy ők tervezzék meg saját gyárukat, és ők maguk jöjjenek rá arra is, hogyan építhetik fel azt és működtethetik majd tovább.”³⁷

³³ Marton: *Államkudarcok: út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé?* - 138. o.

³⁴ Uo. 139. o.

³⁵ *Államépítés* - 56. o.

³⁶ Uo. 130. o.

³⁷ *Államépítés* - 117-118. o.

1.2. A gyenge államiság jelensége Afrikában

A globális terrorizmus elleni fellépés és a kudarcot vallott államokban kialakuló sebezhetőség csökkentésének elválaszthatatlanságának is köszönhető, hogy Afrika újra felkerült a nagyhatalmak térképére. A fekete kontinensen államainak képlékenysége, e társadalmak halmozott elmaradottsága és rosszul kormányzottsága miatt – főként a Szaharától délre eső területeken és régiókban – működésképtelen államokkal kell számolnunk.³⁸ Nem véletlen, hogy az ENSZ békefenntartó misszióinak nagy része ezen a földrészén tevékenykedik.³⁹

Afrika különös fontossággal bír az államkudarcok tanulmányozása terén. Az itteni esetek száma messze fölülmúlja a többi kontinensét, sőt egyes szerzők egyenesen az első kudarcot vallott kontinensről írnak. Ezt a képet látszik alátámasztani az amerikai Foreign Policy külpolitikai folyóirat és a washingtoni The Fund For Peace kutatóintézet immár ötödik éve összeállított, a bukott államokat felsoroló ranglistája is.⁴⁰ Mindemellett Afrikában található Földünk minden kétséget kizáróan „legbukottabb” állama, Szomália, amely az idén és tavaly is az élen végzett. Szomorú sajátosság, hogy az egyetlen Dél-Afrika kivételével a földrész összes nagy állama kritikus állapotban van.

Az 1960-as években az afrikai dekolonizációval belső instabilitással küzdő, sokszor csupán a nemzetközi jog által egységesnek tekintett entitások jöttek létre, melyek fennmaradását részben az államok területi integritásának, illetve a be nem avatkozás elve tette lehetővé.⁴¹ Az új afrikai államok nagy részében a politikai elitek jogilag szabaddá váltak, s ennek jegyében kvázi nemzeti fennhatóságuk keretében magukhoz vették az irányítást. A fekete-afrikai államok jó része politikailag, gazdaságilag, szociálisan és mentálisan is alig-alig éri el az életképesség határát. Az ENSZ tagjai lettek, lényegében megkapták a folyamatos diplomáciai elismerést, ám a gazdasági,

³⁸ Benkes Mihály: Az afrikai biztonság a 20-21. század fordulóján - in.: *Biztonságpolitikai kézikönyv*, szerk: Deák Péter (a továbbiakban *Biztonságpolitikai kézikönyv*) - Osiris Kiadó, Budapest, 2007. - 438. o.

³⁹ MINURSO (UN Mission for the Referendum in Western Sahara), MONUC (UN Organization Mission in the Dem. Rep. of the Congo), UNMIL (UN Mission in Liberia), UNOCI (UN Operation in Côte d'Ivoire), UNMIS (UN Mission in the Sudan), UNAMID (African Union-United Nations Hybrid Operation in Darfur), és MINURCAT (UN Mission in the Central African Republic and Chad) – *United Nations Peacekeeping*: <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/currentops.shtml#africa>. Látogatva: 2009.10.22.

⁴⁰ Lásd jelen dolgozat 2. és 3. számú mellékletét az 57-58. oldalon. *The Failed States Index*, szerző nélkül. In: *Foreign Policy*. July/Aug 2009. ForeignPolicy.com. 80-84.o. - Elektronikus formában: http://www.foreignpolicy.com/images/090624_2009_final_data.pdf - Letöltve: 2009.08.06

⁴¹ Marton: *Államkudarcok: út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé?* - 133. o.

politikai és társadalmi működés terén kudarc jellemezi őket.⁴² Ebben a tekintetben felmerül, hogy feltétlenül szükség van-e az érintett országok kormányainak egyetértésére, hogy nemzetközi (preventív, béketeremtő, békefenntartó vagy egyéb) akciókra kerüljön sor.⁴³

Az 1960-as években egymás után megszülető független afrikai államok önálló szereplőként kapcsolódtak be a nemzetközi életbe. A hidegháború végén a nagyhatalmak magukra hagyták az afrikai államokat, sok esetben ekkor vált egyértelművé, hogy a kormányzat valójában milyen gyenge politikai hatalommal rendelkezik.⁴⁴ Az idegen uralmat követő formális politikai-jogi függetlenség birtokában újabb degradációs folyamatok indultak meg, melyek következtében válságba került az agrártermelés, megjelent az úgynevezett vad urbanizáció, nem valósultak meg az emberi jogok tiszteletben tartásának intézményi, politikai és kulturális alapjai, a korrupció akadályozta a belső kohézió kialakulását, illetve a nemzetközi kapcsolatok fejlődését.⁴⁵

Fekete-Afrika 20. századi történetét áttekintve jól látszik, hogy egy állam demokratikus fejlődése és gazdasági növekedése szorosan összefügg egymással. Az afrikai állami struktúrák változatlanul képlékenyek, nagy mértékű a korrupció, szinte állandósult a hatalmi és társadalmi instabilitás, s ezzel párhuzamosan a diktatórikus, autoriter politikai gyakorlat került túlsúlyba.

Afrika leszakadásának több oka is van. A folyamat egyik tényezője a nemzetek és államok problematikája, mint biztonsági kockázati faktor. A mesterséges államalakulatokban meghatározó a multietnicitás és a nyelvi, kulturális sokféleség. Az államiság tekintetében komoly problémát jelent a bürokrácia hiánya, a központosított kormányzati hatalom gyengesége, azaz a szilárd belső alapok hiánya, amelyekre építkezni lehetne. Fekete-Afrikában a nemzetté válás máig nyitott folyamat. Az afrikai biztonságot alapjaiban veszélyeztető másik tényezőcsoport a pártok és a politizáció kérdése. Az afrikai pártosodásnak a legtöbb esetben nem voltak meg a szerves fejlődési alapjai és szocializációs feltételei. A legtöbb párt még ma sem felel meg a modern párt kritériumainak, így a hadsereghez hasonlóan kétes értékű tényezői a társadalmi-nemzeti létnek.⁴⁶ Búr Gábor szerint:

⁴² *Biztonságpolitikai kézikönyv* - 460. o.

⁴³ Uo. 439. o.

⁴⁴ Hegedűs: i.m. 37. o.

⁴⁵ Lásd: Benkes Mihály: *A dekolonizáció alternatívái* - Korona Kiadó, Budapest, 1999. 9-19. o.

⁴⁶ *Biztonságpolitikai kézikönyv* - 442-444. o.

„Afrika tartós alulfejlettségének oka a korrupcióban, a politikai válságokban, az afrikai országok közötti konfliktusokban, az etnikai összeütközésekben és polgárháborúkban rejlik. A korábbi relatív lemaradást megfejlte az abszolút lecsúszás, az 1980-as, 1990-es évekre egyértelművé vált szinte minden fontos mutató terén a visszaesés. A jövőben is elsősorban Afrika lesz az a térség, ahol a szegénység, az egészségtelen életkörülmények állandósulni fognak, így Afrika marad a globalizáció fő vesztese.”⁴⁷

Afrika szarva, Kelet-Afrika miután kikerült a brit fennhatóság alól, a továbbiakban instabil szubrégióként létezett. A nacionalista mozgalmak megbontották a britek idején létrejött status quo-t, s az átstrukturálódáshoz emellett hozzájárult az Egyiptomon keresztül érvényesülő szovjet behatolási törekvés is. Mindezek következtében multipoláris struktúra keletkezett, amely azonban anarchikus viszonyokkal párosult. A multipolaritást súlyosbította a két szuperhatalom konfrontatív Afrika-politikája. Az etiópiai forradalom után gyökeresen átrendeződött a térség. Etiópia a Szovjetunióval, Szomália – a szovjetek kivonulásakor – az Egyesült Államokkal szövetkezett. A kelet-afrikai válság 1969 és 1979 között a két szuperhatalom expanziós törekvéseinek kedvezett, s kettejük rivalizálása a régió válságának nemzetközivé válását okozta.⁴⁸ Végül a Szovjetunió visszavonult Afrikából és így az USA is sorsára hagyta Sziad Barré rezsimjét Szomáliában, s ezt követően eszkalálódott az erőszak a térségben. Az anarchia légkörében egyes államokban a konfliktusok megfékezése céljából nemzeti egységkormányok felállításával próbálkoztak, Szomáliában azonban nem létezett olyan erő, amely kezébe vehette volna a központi hatalmat. Részben ennek volt köszönhető, hogy 1992-ben az Egyesült Államok vezette multilaterális (USA, ENSZ, Etiópia, Eritrea, Kenya) intervenció is megbukott. 1993 és 1995 között az UNOSOM II. (United Nations Observer Mission in Somalia - ENSZ Szomáliai Megfigyelő Misszió) művelettel sem sikerült kikényszeríteni a békét. A kelet-afrikai megosztottság körülményei között egy a biztonság minimumát célzó kormányközi szervezet, az IGADD (Intergovernmental Authority in Development and Democracy) tudott némi eredményt felmutatni a Szomália és Etiópia közötti béke megteremtésében.

⁴⁷ Búr Gábor: *Gyenge államok és államkudarcok Afrikában* - in.: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. 209. o.

⁴⁸ *Biztonságpolitikai kézikönyv* - 452. o.

2. Történelmi háttér, Szomália a hidegháború után

„Az utóbbi két és fél évben tett, több mint egy tucat szomáliai utam alatt át kellett írnom a saját, káoszról alkotott definíciómát. Éreztem én már az iraki lázadás izzó dühét Fallúdsában. Éjszakáztam már dermesztő hidegben, hátborzongató éjjeli némaságban, egy afganisztáni barlangban. De még soha, sehol sem féltem annyira, mint napjaink Szomáliájában, ahol hamarabb elrabolhatnak, vagy fejbe löhetnek, mint hogy homlokodról letörölnéd az izzadságot. A délen fekvő Kismayo, rajtaütésekhez tökéletes ingoványos területeitől kezdve, Mogadishu halálos labirintusain át Boosaaso kalóztanyáiiig az Ádeni-öbölben, Szomália egyszerűen a legveszélyesebb hely a világon.”⁴⁹

Szomália 1960-ban jött létre a korábbi Olasz- és Brit-Szomáliföld egyesülésével. Az ország történetének egyik meghatározó jellemzője, hogy függetlenné válásával korántsem egyesítette területén a teljes szomáli népet, sőt szomálik milliói kerültek szomszédos országok fennhatósága alá, ahol a mai napig élnek. Nem véletlen, hogy Szomália első számú célja az volt, hogy határait oly módon terjessze ki a szomszédos államok ellenében, hogy az ott élő szomálik az anyaországhoz kerüljenek. Ezért indított sikertelen háborút 1963-1964 folyamán Kenya és Etiópia ellen, melyet 1977-78-ban a szintén sikertelen Ogaden-háború követett Etiópia ellen. A függetlenség utáni években tehát Szomália ellenséges környezetben találta magát, a környező államok pedig egy agresszív és irredenta Szomáliával kényszerültek együtt élni.⁵⁰

1970-ben Sziad Barré elnök kihirdette a szocialista államot, kikövezve az utat a Szovjetunióval ápolandó szoros kapcsolatnak. Több mint húszéves uralkodása után 1991-ben az ellenzéki klánok eltávolították a hatalomból Barré elnököt, de mivel nem tudtak megegyezni az új elnök személyéről, az ország a klánok és hadurak martalékává vált.⁵¹ A Sziad Barré rezsim összeomlása után Szomália északnyugati része kikiáltva függetlenségét megalakította a Szomáliföld Köztársaságát. A nemzetközi szereplők által el nem ismert függetlenségű terület a mai napig relatív stabilitást élvez.

Szomália az összeomlott állam tipikus esete. 1991 után az ország teljes anarchiába süllyedt, így ma a világ egyetlen olyan országa, ahol – központi kormányzat híján – teljes káosz uralkodik, mondhatni az egyik legveszélyesebb hely a Földön. A három

⁴⁹ Gettleman: i.m. 62. o.

⁵⁰ Hettyey András: *Szomália története és a környező országok szerepvállalása 2004 óta* - in.: *Külgügy Szemle*, VII. évfolyam, 2008/4. szám, 94-95. o.

⁵¹ Érdeemes megjegyezni, hogy az 1980-as években még magát Sziad Barré vezérőrnagyot, az 1969-től 1991-ig uralkodó önféjű diktátort is „Mogadishu polgármesterének” gúnyolták, mivel addigra az ország nagy része kicsúszott az irányítása alól. - Gettleman: i.m. 63. o.

részre szakadt kelet-afrikai államot egymással rivalizáló klánok és hadurak uralják, mindez ideális helyé teszi a terroristák számára.⁵² Az egymással rivalizáló hadurak összecsapásaiban, valamint az elharapózott éhínségben és járványokban több mint 1 millióan veszítették életüket.

Az utóbbi 18 évben 14 átmeneti kormány váltotta egymást.⁵³ Miután a legfontosabb fegyveres csoport, a Mahdi Mohamed és a Mohamed Farrah Aidid vezette frakciókra vált szét, a két nagy, és több kisebb csoport között kemény harcok kezdődtek, amely 1992-ben az ENSZ beavatkozásához vezetett.⁵⁴

Az országban tomboló éhínség és a labilis biztonsági helyzetre való tekintettel az USA fegyveres erővel próbálta segíteni a humanitárius segélyszervezeteket. Ilyen körülmények között az amerikai csapatok azonban gyakran kemény összecsapásokba kerültek a szomáliai fegyveres csoportokkal. Ezért is próbálták meg elfogni Aididet 1993 októberének elején, ami több ezer szomáliai és több mint 20 amerikai katona életébe került. Ezt követően az amerikai csapatokat kivonták Szomáliából.⁵⁵ Az amerikai vezetésű intervenció egyik legszembetűnőbb leckéje az volt, hogy bár a szomáli társadalom gyakran megosztott a belső viták miatt, gyorsan képes összekovácsolódni, mikor külső ellenséggel kell szembenézni.

Az ENSZ megpróbált humanitárius segítséget nyújtani, illetve közvetíteni a szemben álló felek között, egy összecsapás során azonban 151 ENSZ-katona veszítette életét, így 1995-ben az ENSZ is kivonult az országból.⁵⁶ A világszervezet szomáliai szerepvállalását illetően a mérleg a következőképpen alakult. Az UNOSOM I.⁵⁷ erői elégtelennek bizonyultak a tűzszünet fenntartásához és a segélyszállítmányok biztosításához. Miközben az ENSZ az USA felajánlásait (United Task Force, UNITAF, más néven Operation Restore Hope) jóváhagyta, vita támadt a két erő közötti együttműködés mikéntjéről.⁵⁸ 1993-ban az UNOSOM I.-et az UNOSOM II. váltotta, amellyel az előző misszió elégtelen teljesítményén próbáltak változtatni, de végül ezzel

⁵² hvg.hu: Gócpontok, *Szomália* - <http://hvg.hu/gocpontok.szomalia/20041125szomalia.aspx> - Látogatva: 2008.09.01.

⁵³ Közel egy teljes szomáli generációnak fogalma sincs róla, hogy mi az a „kormány”, vagy hogy hogyan is működik.

⁵⁴ ICG: *Somalia* - <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1232&l=1> - Látogatva: 2008.09.01.

⁵⁵ Index - <http://konfliktus.index.hu/> - *Szomália* - Látogatva: 2008.09.01.

⁵⁶ A szomáliai nemzetközi beavatkozásról röviden lásd: *Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába* - 130-131. o.

⁵⁷ United Nations Operation in Somalia I., 1992. április-1993. március - Bővebben lásd: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosomi.htm - Látogatva: 2009.01.30.

⁵⁸ Az amerikai vezetésű multilaterális hadműveletben 24 ezer tengerészgyalogos és 20 másik országból vezényelt újabb 20 ezer fős erő már sikeresen működött.

is csak a szomáliai hadurak radikalizálódását sikerült elérni. Az 1993. október 3-i amerikai katonák elleni ominózus támadás után az USA végül kivonult a misszióból. Az ENSZ BT 1995. március 31-i határidővel az UNOSOM II.⁵⁹ befejezése mellett döntött, így a háborús viszonyok és a megosztottság továbbra is fennmaradt Szomáliában. Az 1990-es évek béketeremtési kísérletei tehát rendre kudarcot vallottak.⁶⁰ Az UNOSOM II. mandátumának megszűnésekor a Biztonsági Tanács újra leszögezte, hogy „*Szomália népe viseli a végső felelősséget a nemzeti kiegyezés létrejöttében és a béke megteremtésében. A nemzetközi közösség csak megkönnyítheti, bátoríthatja és elősegítheti ezt a folyamatot, de nem próbálhatja meg semmilyen egyedi megoldás keresztülvitelét.*”⁶¹

A káoszba süllyedt ország három részre - Szomáliföldre, Puntföldre és Szomáliára szakadt. Az állam, mint egy, a klánok felett álló egység jelenleg teljesen idegen a szomáliai kultúrában, és bár a polgárháborúnak már vége, az erőszak a mindennapi élet szerves részévé vált. Az elmúlt másfél évtizedben az ország kisebb hűbértokokra darabolódott. A hadurak felosztották egymás közt még a fővárost, Mogadishut is, ahol az egyes pontokat ellenőrző kormányhadsereg homokzsákok és betonfalak mögül próbál rendet tartani.

2000-ben egy Dzsibutiban tartott konferencián a klán-vezérek és egyéb magas rangú személyek Abdulkasszim Szalat Haszan-t nevezték ki elnöknek, akinek a vezetésével átmeneti kormányt állítottak fel, azzal a céllal, hogy megbékéltessék az egymással harcoló milíciákat. Mindazonáltal mandátumának lejártáig csak csekély javulást sikerült elérni az ország egységesítésének terén. 2004-ben hosszantartó kenyai tárgyalások után a főbb hadurak és politikusok aláírtak egy megegyezést egy újabb parlament felállításáról, és az elnök későbbi kijelöléséről. A kezdő adminisztráció, amely 1991 óta már a 14. kísérletet jelentette egy kormány felállítására, azzal a nehéz feladattal nézett szembe, hogy végre megbékélést hozzon a sokat szenvedett országba. Fennhatóságát tovább veszélyeztette az iszlamisták 2006-os megerősödése, akiknek sikerült ellenőrzésük alá vonni az ország déli területeinek nagy részét, beleértve a fővárost is, miután milíciáik kiűzték az addigra már 15 éve hatalmaskodó hadurakat. 2006 végére etióp katonai segítséggel az átmeneti adminisztrációhoz hű erőknek végül sikerült visszavenni az uralmat. Az iszlamista lázadók – beleértve az Al-Shabaab csoportot,

⁵⁹ United Nations Operation in Somalia II., 1993. március-1995. március - Bővebben lásd: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosom2.htm - Látogatva: 2009.01.30.

⁶⁰ Biztonságpolitikai kézikönyv - 454-455. o.

⁶¹ Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába - 131. o.

amely az USA szerint kapcsolatban áll az al-Kaidával – továbbra is harcban állnak a kormánnyal és az etióp erőekkel. 2008 végére ismét az uralmuk alá vonták Szomália déli területeinek egyrészét, Baidoa kikötőjét és Mogadishu részeit.⁶² 2009. január 25-ére Etiópia, betartva korábbi ígéretét, összes katonáját kivonta Szomáliából, így most féltő, hogy az etióp kivonulással megszűnhet az összetartó erő az etióp-ellenes csoportok között, és a kialakult hatalmi vákuumban egymásnak esnek.⁶³

A megannyi problémával küzdő Szomália a 2001. szeptember 11-i események után került ismét az Egyesült Államok, illetve a nemzetközi közösség látókörébe, ugyanis a törvényes rend hiánya miatt a terrorizmus melegágyának tartják.⁶⁴ Washington mindig is tartott attól, hogy az anarchiába süllyedt ország ideális búvóhely lehet az al-Kaidának és egyéb terrorista szervezeteknek.⁶⁵ Ezért terjesztette ki Amerika – Etiópia segítségével – Szomáliára is a terrorizmus elleni háborúját.⁶⁶ A rendezés ma is távolinak látszik, főleg annak tükrében, hogy eddig minden kísérlet, amely reményre adott okot, végül mégis kudarccal végződött. Ráadásul a mostani káoszban minden korábbinál jobban virágzik a 15 éve kezdődött kalózkodás az Ádeni-öbölben, amely nemcsak a szomáliai rendezést és a béketárgyalásokat gátolja, de a világ egyik legforgalmasabb vízi átjáróját is megbéníthatja.⁶⁷

⁶² BBC News, Africa, Country Profiles: *Country Profile: Somalia* - 1 January 2009 - http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1072592.stm - Látogatva: 2009.09.05.

⁶³ Kitekintő.hu: *Etiópia jött, győzött, veszített* - 2009. január 11. - http://kitekinto.hu/afrika/2009/01/11/etiopia_jott_gyzott_vesztett/ - Látogatva: 2009.01.27.

⁶⁴ BBC News: *Somalia - a haven for terrorists?* - 24 November 2004 - <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4033399.stm> - Látogatva: 2008.08.06.

⁶⁵ A bukott államokról, mint ideális búvóhelyekről a terroristák számára lásd Menkhaus, Ken: *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism* - International Institute for Strategic Studies, New York, Oxford University Press, 2004. 71-75. o.

⁶⁶ Hettyey: i.m. 110. o.

⁶⁷ A 2008-ban eltérített több mint 80 hajóért a kalózok állítólag 100 millió dollár körüli összeget tehettek zsebre. - Keresztes Imre: *USA-parancsnokság Afrikának*, Túszejtés - in.: *HVG*, 2008. október 18., XXX. évf., 42. szám, 37. o.

2.1. Általános adatok

Szomália az Egyenlítőől északra, Afrika keleti részén, Etiópiával, Eritreával és Dzsibutival együtt „Afrika szarván” helyezkedik el. Az ország északi részét hegyvidék foglalja el, ahol a tengerszint feletti magasság 900-2100 m között változik. Az ország közepe és déli része sík, itt a két folyó – a Juba és a Shabelle – közti területen zajlik az ország mezőgazdasági termelésének nagy része.⁶⁸

Népesség: 9,558,666 fő **Átlagéletkor:** 17,5 év

Korösszetétel (2009-es becslés):

0-14 éves kor: 45%

15-64 éves kor: 52,6%

65 éves kor és fölötte: 2,5%

Várható élettartam: 47 év (férfiak), 49 év (nők)

Főváros: Mogadishu **Terület:** 637,657 km²

Partvonal: 3025 km

Határos országok: Dzsibuti 58 km, Etiópia 1600 km, Kenya 682 km

Nyelvek: szomáli (hivatalos), arab, olasz, angol

Vallás: szunnita muszlim

Elnök: Sharif Ahmed sejk

Miniszterelnök: Omár Abdirashid Ali Sharmarke

Szomália elhelyezkedése⁶⁹

A mérsékelt iszlamista Sharif Ahmed sejk 2009 januárjában választották meg Szomália törékeny átmeneti kormányának élére. Elődje Abdullah Juszuf Ahmed egy hónappal korábban mondott le posztjáról. Sharifot az erőszakot elkerülendő a szomszédos Dzsibutiban összeülő parlament választotta meg. Többek között az

Sharif sejk békét és egységet ígért⁷⁰

akkori miniszterelnök Nur Haszan Huszein is indult a pozícióért. Esküjében Ahmed ígéretet tett arra, hogy békét és egységet hoz Szomáliának, és bárkivel hajlandó együtt dolgozni, aki osztozik ebben a küldetésben. Megjegyzendő, hogy napokkal korábban az etióp csapatok teljesen kivonultak Szomáliából.

⁶⁸ CIA - *The World Fact Book: Somalia* - <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> - Látogatva: 2009.09.07.

⁶⁹ Forrás: http://newsimg.bbc.co.uk/media/images/45836000/gif/_45836568_somalia226.gif - Letöltve: 2009.09.05.

⁷⁰ Forrás: http://newsimg.bbc.co.uk/media/images/45436000/jpg/_45436171_sharifahmed226.jpg - Letöltve: 2009.09.05.

Ahmed volt az Iszlám Törvényszékek Uniójának (ICU) elnöke, amely a viszálykodó haduraktól 2006-ban átvette az ellenőrzést Mogadishu felett, még mielőtt az etióp hadsereg bevonult volna az országba, hogy eltávolítsa a hatalomból. Az etióp csapatok betörése után Kenyába szökött, majd csatlakozott a Szövetség Szomália Újra-felszabadításáért (Alliance for the Re-liberation of Somalia, röviden ARS) nevet viselő, iszlamisták vezette mozgalomhoz. Később szakított a keményvonalas ARS vezető Hasszán Dahir Awesz sejjkel, hogy létrehozhasson egy mérsékelt frakciót Dzsibutiban. A megválasztásának idején negyvenes éveiben járó Ahmed Líbiában és Szudánban folytatta tanulmányait, majd középiskolai tanár lett Mogadishuban, ahol csatlakozott az Iszlám Törvényszékek Uniójához.

Ahmed elődjét, Juszufot a 2004-ben felállított átmeneti parlament választotta elnökké a több évnyi kenyai béketárgyalások után. Megválasztása 1991 óta a 14. alkalom volt, hogy új elnököt neveztek ki. Etiópia – országának egyik tradicionális ellenségének – szövetségese, és a szomáli iszlamisták ellensége volt. Korábban az ő személyében látták azt az erős vezetőt, akire Szomáliának nagy szüksége volt, de az etióp katonai támogatásba fektetett bizalma sok honfitársa számára népszerűtlenné tette, ami aláásta az átmeneti kormány fennhatóságának növelése érdekében tett erőfeszítéseit az ország, mint egész fölött. Szomália szomszédjai végül Juszuf ellen fordultak, azzal vádolva, hogy ő a béke legfőbb akadálya, így lemondása kétségtelenül az ENSZ, mint a folyamatos béketárgyalások egyik fő közvetítőjének megenyhülésének köszönhető.⁷¹

Sharmarke korábban az ENSZ-nek dolgozott Darfúrban⁷²

Sharmarke 2009 februárjában lett miniszterelnök, a legtöbben egyfajta összekötőnek tekintik a kormányon belüli iszlamisták és a nemzetközi közösség között. Apja volt Szomália második civil államfője, akit 1969-ben megöltek a Sziad Barrét hatalomra juttató katonai puccs során. Sharmarke a Darod klán tagja, így jelenleg az ország mindhárom nagy klánja képviselteti magát az ország vergődő politikai vezetésében. Az Egyesült Államokban és Kanadában nevelkedő Sharmarke állítólag parlamenti képviselők és szomálik széleskörű támogatását élvezte szerte a világon.

⁷¹ BBC News, Africa, Country Profiles: *Country Profile: Somalia*

⁷² Forrás: http://newsimg.bbc.co.uk/media/images/45481000/jpg/_45481691_006888794-1.jpg - Letöltve: 2009.09.05.

Korábban dolgozott az Egyesült Nemzetek Szervezetének is Darfúrban, legutóbb még Szomália washingtoni nagykövetének is jelölték.⁷³

Szomália szétesését híven tükrözi a helyi média, amely szintén töredezettségre hajlamos és gyakran részrehajló. A külföldi tudósítók és újságírók ellenséges környezetben tevékenykednek, ahol nem érvényes a véleménynyilvánítás szabadsága, és állandó veszélyben vannak. 2008-ban a Riporterek Határok Nélkül (Reporters Without Borders) szervezet Szomáliát „az újságírók számára legveszélyesebb afrikai országgént” írta le.⁷⁴

⁷³ BBC News, Africa, Country Profiles: *Country Profile: Somalia*

⁷⁴ Reporters Without Borders, For Press Freedom: *Somalia - Annual Report 2008* - http://www.rsf.org/article.php3?id_article=25405 - Látogatva: 2009.01.28.

3. Az új elnök, és az előtte álló feladatok

*Ahmed újjá akarja építeni
Szomália szociális rendszerét⁷⁵*

Az új elnök megválasztásától azt várják, hogy sikerül az iszlamista frakciók bevonás a kormányba, amely a nyugati támogatás ellenére is csak kevés hatalommal bír Szomália felett. Mindössze a főváros, Mogadishu néhány utcáját tartja az ellenőrzése alatt, ahol az Afrikai Unió békefenntartói (African Union, AU) járőröznek.

Szomália területének legnagyobb részét az al-Shabab⁷⁶ nevű iszlám lázadó csoport tartja kezében, akik az elnök beiktatása után nem haboztak közölni, hogy ők nem ismerik el az új kormányt.⁷⁷

Az új elnökre nehéz feladatok várnak, ehhez kétség sem fér. Az új, nagyjából 500 tagú kiterjesztett parlament többségének megnyerése volt a legkönnyebb része elnökségének, a neheze még csak most jön. Szomália a kihívások ijesztő sorával néz szembe: éhínség, szegénység, szinte nem létező közbiztonság, a jogrend teljes hiánya, kotnyeleskedő szomszédok és a számos kudarcot vallott békefolyamat folyamatosan szem előtt lebegő emléke. A legnyomósabb problémát nyilván a radikális al-Shabab jelenti, amely eddig nem mutatott hajlandóságot a kormányzásba való bekapcsolódásra sőt, az előző két évet katonai és gazdasági ereje növelésével töltötte, így igen nehéz lenne erővel eltávolítani.

Az etióp intervenció 2006-os megszűnése óta az al-Shabab méreteit, ambícióját és szervezetét tekintve is megerősödött, és úgy tűnik egyre radikálisabb. Vezetői sokat profitáltak az etióp megszállók iránti keserű érzelmekből, és most valószínűleg ezé a csoporté a legszervezettebb fegyveres erő Dél-Szomáliában. A szervezet hatalmát

⁷⁵ Forrás: http://newsimg.bbc.co.uk/media/images/45422000/jpg/_45422540_003442468.jpg - Letöltve: 2009.02.01.

⁷⁶ Az al-Shababról bővebben lásd: Stig Jarle Hansen: *Misspent Youth*, Somalia's Shabab insurgents - in.: *Jane's Intelligence Review*, October 2008, Volume 20, Number 10. 16-21. o.

⁷⁷ Newsweek.com: *Somalia's new moderate Islamist president sworn in* - 31 January 2009 - <http://www.newsweek.com/id/160264> - Látogatva: 2009.02.01.

Kismaayo stratégiai fontosságú kikötőjének tavaly év végi elfoglalásával terjeszthette ki. Mára már az Átmeneti Szövetségi Parlamentnek (Transitional Federal Parliament) egykor helyet adó Baidoa városa is a kezében van. Híradások szerint megvetette a lábát Mogadishuban is, és a város elfoglalásával fenyegetőzik. A Szövetség Szomália Felszabadításáért szervezet és az átmeneti kormány tárgyalásokat folytat vele Dzsibutiban, de egyelőre az al-Shabab diktálja a játékszabályokat. Nagyon valószínűtlennek tűnik, hogy a nemzetközi közösség vagy Szomália szomszédjai lelkesen rohannának támogatni az új elnököt, ha tárgyalásokba bocsátkozna egy az Egyesült Államok által terrorszervezetnek tartott csoporttal. Így Ahmed leginkább abban reménykedhet, hogy az al-Shabab mellett harcoló milicistákat meg lehet győzni, hogy álljanak át és támogassák inkább az ő kormányát. Az új elnök még a nemrég kibővített parlamenttől sem remélhet egységes támogatást.⁷⁸

3.1. Az al-Shabab lázadócsoport

A szomáliai felkelést lényegében három különböző csoport koalíciója alkotja. Az elsőbe klán-harcosok tartoznak, leginkább a Hawiye és a Habar Gidir klánokból. A második egy kisebb és egyre zsugorodó – több klánból álló – az Iszlám Törvényszékek Unió korábbi harcosaiból alakult csoport, amely névlegesen Sharif Ahmed Sejkhez hű, elítéli az etióp intervenciót, ugyanakkor nem bízik az al-Shabab milicista irányzatában. A tagok a csoportot csupán „Al-Muqawamah”-nak, azaz „Az ellenállás”-nak hívják.⁷⁹ A harmadik csoport az Iszlám Törvényszékek Uniójának szakadár frakciója, az al-Shabab, amely a legharciasabb, jól szervezett, jól finanszírozott és a legaktívabb a három csoport közül. Figyelemre méltó méretű katonai erővel rendelkezik, politikai és propaganda hadjáratokat vezet az ország déli részének visszafoglalásának érdekében.⁸⁰ Hozzávetőleg három egységre osztva tevékenykedik. Ezekből egy Mogadishuban, valamint Galguduud és Hiiraan tartományok középső régióiban; a második Bay, Bakool és Shabelle régiókban; végül a harmadik a Juba-völgyben található.

⁷⁸ BBC News: *Somali president faces tough task* - 31 January 2009 - <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7861853.stm> - Látogatva: 2009.02.01.

⁷⁹ A *Muqawamah* arab kifejezés komoly szimbolikus jelentőséggel bír az iszlám világban, különösen a Közel-Keleten és Észak-Afrikában.

⁸⁰ Az al-Shabab kifejezés arabul fiatalságot jelent. Több elmélet is létezik a csoport megalakulásáról. Az egyik szerint 1998-ban Hassan Dahir Aweys iszlamista vezető hozta létre, mint az Iszlám Törvényszékek katonai egységét. A másik elmélet szerint 2006 közepén alakult a Törvényszékek speciális egységének részeként a felkelés kiterjesztésére az etiópok és a szomáli kormányerők ellen. A csoport magját 300-400 harcos alkothatja.

Az al-Shabab ellenségeivel vívott harcát lényegében ideológiai alapúnak tekinti. Számos szomáli honlap létesült az utóbbi két évben, főleg Európában és Amerikában, amelyek egy új aktivista ideológiát támogatnak, amelyben „tisztá” muszlimok állandó háborúban állnak a „hitetlenekkel”. Etiópia számukra a legfőbb hitetlen ország, a kereszténység hídfője Afrika-szarván. Szomália etióp megszállása számukra nem jelentett mást, mint egy ősrégi birodalmi küldetés részét, hogy megszállják az országot, amellyel tengeri kijáratot szerezhetek volna az Indiai-óceánra.

A lázadók kétféle módszerrel toboroznak: pénzel és átneveléssel. Sok munkanélküli fiatal vonz az újoncoknak kínált havi kétszáz dollár körüli összeg. Sokan a halqah-ban (mecseti tankörökben) töltött idő után csatlakoznak a mozgalomhoz, ahol áttérítették őket az al-Shabab radikális nézeteire.⁸¹ A csoport különösen agresszív média technikákat használ a „mártíromság kultúrájának” népszerűsítésére. CD-ken és videokazettákon terjesztik az öngyilkos küldetésre indulók végrendeleteit, valamint papoknak a dzsihád és a mártíromság erkölcsi tisztaságát dicsőítő szónoklatait. A szervezet honlapját (kataaib.net) az öngyilkos merényletekben elhunyt fiatal „mártírok” fényképei ékesítik.⁸²

Az al-Shabab-ot, bár Szomália egyik legrosszabb hírű lázadó csoportja, az utóbbi időkhöz elkerülték az alapos vizsgálatok. Még úgy is csak keveset tudni róla, hogy viszonylag nyíltan tevékenykedik és rendszeresen ad ki nyilatkozatokat. Ahogy más szomáli frakciók, a Shabab is manipulálja, vagy kényszeríti a helyi újságírókat az eseményeknek a szervezet számára kedvező verzióban történő közlésére, így nehéz róla tényeket megállapítani. Sokan nem is hiszik, hogy a Shabab valóban létezik, azt leszámítva, hogy számos független csoport ugyanezt a nevet használja. Eredetét tekintve a szervezet afganisztáni veteránokból és az Al-Ittihad al-Islamiyya (az 1980-as években szomáli egyetemeken létrejött iszlamista) szervezet korábbi tagjaiból alakult. Maga az al-Ittihad, az al-Islamiyya Sziad Barré-rezsim 1991. januári összeomlása után létrejött katonai szárnya, mely tevékenységét a szomszédos Etiópia ellen fókuszálta, ahol tekintélyes számú szomáli népesség él.⁸³

Az etiópok és szomáli szövetségeseik hamar az Iszlám Törvényszékek Uniójának és az átmeneti kormányból kizárt frakciók támadásainak kereszttüzeiben találták magukat. Ennek a folyamatnak a részeként erősödött meg újra az al-Shabab 2007 februárjában,

⁸¹ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State*, 11. o.

⁸² Uo. 12. o.

⁸³ Stig Jarle Hansen: *Misspent Youth*, Somalia's Shabab insurgents - in.: *Jane's Intelligence Review*, October 2008, Volume 20, Number 10. 17. o.

majd hamar az ország leghírhedtebb lázadó csoportjává fejlődött. Márciusban már az etiópok elleni dzsiháddal fenyegető közleményt adott ki, amelyet nem sokkal később egy etióp katonai bázis ellen végrehajtott öngyilkos merénylet követett. Ez volt az első akciójuk, amit propagandacélokból rögzítettek is.

A Szomáliában tevékenykedő csekély számú al-Káida tag szerepe még nem teljesen világos, de az megállapítható, hogy Oszama Bin Láden mozgalma befolyással van a Shababra. Egyesek szerint a szervezet nem csak ideológiailag kötődik az al-Káidához, mivel az tanácsadókkal és kiképzőkkel is egyengeti a kelet-afrikai dzsihád útját.⁸⁴ Észrevehető a hasonlóság a szomáliai, az iraki és az afganisztáni lázadók tevékenysége között, hiszen öngyilkos merénylők mellett út-menti bombákat, föld-levegő rakétákat alkalmaznak, illetve kormánytagok és hivatalos személyek elleni merényletek, valamint ellenőrzőpontok és járőrök elleni támadások jellemzik őket.⁸⁵

A Shabab vezetői tagadják, hogy bármiféle formális kapcsolatban lennének az al-Káidával, ugyanakkor többször fejezték már ki nagyrabecsülésüket Bin Láden és más dzsihádisták iránt. Ezt a gesztust al-Káida vezérek alkalomadtán viszonyították is a szomáliai helyzetre vonatkozó nyilatkozataikkal, melyekben az iszlám ellenségeivel szembeni harcra buzdítják a térség muzulmánjait. A Shabab az ellenségének tartja az ENSZ-t, és megtámadta az Afrikai Unió Mogadishuba telepített békefenntartóit is. A milicisták nem tekintik pártatlannak egyik szervezetet sem, leginkább azért, mert mindkettő támogatja az átmeneti kormányt. Az ENSZ a rendőri erők kiképzésében és finanszírozásában vesz részt, míg az AU erői az átmeneti kormány és etióp szövetségesei számára fontos stratégiai területeket védelmezik.⁸⁶

Az egyelőre a Szomália feletti uralom megszerzésére összpontosító al-Shabab minden bizonnyal már kiépítette nemzetközi toborzóhálózatát a főként az angolszász országokban élő egymillió szomáli diaszpórában, amelynek amúgy nagy szerepe van az ország gazdaságának működtetésében.⁸⁷ Ezt támasztja alá legalábbis, hogy Ausztráliában augusztus elején sikerült elfogni egy sejtet, amely automata fegyverekkel felszerelve mészárlásra készült egy Sydney melletti laktanyában. A csoport három tagja ausztrál állampolgárságú szomáli volt, akik hazájukban kaptak kiképzést. Az USA-ban

⁸⁴ *Szomália: a szélsőséges iszlám új fészke: Hitfőállás.* (szerző nélkül) - in.: *HVG*, 2009. augusztus 22. XXXI. évfolyam, 34. szám, 26. o.

⁸⁵ Hansen: i.m. 18. o.

⁸⁶ Uo. 19. o.

⁸⁷ A szomáliak kivándorlása 1991-től óriási méreteket öltött. Ebben az évben becslések szerint 1 millió fő hagyta el az országot, és a menekültek száma 1995-ig folyamatosan nőtt. A kilencvenes évek közepe után kezdődött csak meg a távozottak visszatérése Szomáliába. - Hegedűs Kata: *Szomália - a véget nem érő háború országa* – in.: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban* - 225-226. o.

nyomoznak a minneapolis-i szomáli közösségben, ahol gyanús módon, hullámokban tűnnek el majd térnek vissza az emberek. Tavaly októberben egyikük felrobbantotta magát Szomáliában, 30 életet kioltva. Mark Malloch-Brown Afrikáért is felelős brit külügyi államtitkár, az ENSZ korábbi főtitkár-helyettese a minap Szomáliát nagyobb veszélynek nevezte Nagy-Britanniára, mint Afganisztánt.⁸⁸

Biztonsági szakértők szerint a Shabab akkor fordul majd igazán a Nyugat ellen, ha már sikerült megszilárdítania hatalmát Szomáliában. Az utóbbi fél évben elfoglalta az ország déli és középső területeit, és a fővárosban, Mogadishuban már csak néhány kerület – jóformán csak a kormánynegyed – áll Sarif Ahmed elnök ellenőrzése alatt. Az etióp csapatok kivonulása miatt január óta szorulnak vissza az USA által fegyverrel is támogatott szomáliai kormányerők, míg az iszlamisták előretörését a humanitárius katasztrófa is segíti.⁸⁹

3.2. Humanitárius katasztrófa és gazdasági válság

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának szomáliai képviselője szerint Szomália küzd a világ legsürgetőbb, még a darfúrinál is súlyosabb humanitárius válságával.⁹⁰ A különböző tényezők, mint a három éves szárazság, az eszkalálódó erőszak valamint az üzemanyag- és élelmiszerárak emelkedése összekapcsolódásának eredményeképp 3,2 millió szomáli szorul élelmiszersegélyekre, és több mint egy millió vesztette el otthonát. Ráadásul az erőszak miatt a segítség-szervezetek nem képesek hatékonyan végezni munkájukat, mivel már ők is célpontokká váltak.⁹¹ Nem meglepő, hogy továbbra sem csökkent az olyan veszélyes helyeket, mint Mogadishu, Beledweyne, Kismaayo és más közép- és dél-szomáliai területeket elhagyó civilek száma sem.⁹² Mogadishuban a legrosszabb a helyzet, a fővárost ugyanis minden hónapban tízezzrel hagyják el lakosai.⁹³

⁸⁸ Szomália: a szélsőséges iszlám új fészke: Hitfőállás - 26. o.

⁸⁹ Uo. 27. o.

⁹⁰ Reuters AlertNet: *Somalia in turmoil* - 7 January 2009 - http://www.alertnet.org/db/crisisprofiles/SO_PEA.htm - Látogatva: 2009.09.10.

⁹¹ Az elmúlt évben csak júliusig 19 segélymunkás – leginkább helyiek – vesztette életét Mark Bowden szerint. - IRIN: *Somalia: Attacks on Aid Workers 'Intolerable'* - *Top UN official*, 15 July 2008 - <http://www.irinnews.org/report.aspx?ReportId=79255> - Látogatva: 2009.02.06.

⁹² United Nations Radio: *More than a million now displaced in Somalia: OCHA*, 23 October 2008 - <http://www.unmultimedia.org/radio/english/detail/35625.html> - Látogatva: 2009.02.06.

⁹³ Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Irodájának (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, OCHA) becslései szerint 2008 első felében havonta közel 20 000-en hagyták el Mogadishut. Több mint 70 000 ember menekült el a biztonság megromlása miatt 2008. utolsó három hónapjában. - *Protection Cluster Update*, United Nations Inter-Agency Standing Committee (IASC), Somalia, 2

A rossz időjárás, az emelkedő üzemanyagárak és a megemelkedett kereslet következtében 2008 eleje óta az országban rendkívüli – 110-375% közötti – emelkedést produkáltak az alapvető élelmiszerek árai, leginkább a rizsé, amely a legtöbb somáli számára a legfontosabb élelmiszert jelenti. Bár e jelenség világméretű, helyi hatása igen súlyos. A somáli kereskedők komoly nehézségekkel néznek szembe a rizs és egyéb fontos élelmiszerek a hagyományos ellátóktól (India, Pakisztán, Indonézia és Vietnám) történő beszerzése tekintetében.⁹⁴

Szomálik tüntetnek a magas élelmiszer- és üzemanyagárak miatt (2008. május)⁹⁵

A somáli shilling drámai mértékben veszített értékéből, ami a nagyobb vidéki központokban már amúgy is nyomorban élők körében komoly nyugtalanságot illetve elégedetlenséget keltett. 2008 májusában több tízezren vonultak az utcákra tüntetni a magas élelmiszerárak miatt. Mogadishuban ketten életüket is veszítették és többen megsebesültek, miután katonák tüzet nyitottak a protestálókra.⁹⁶ Egy USA dollárért jelenleg körülbelül 1450 somáli shillinget adnak.⁹⁷ Az autonóm Puntföld régióban nyomtatott több millió hamis somáli bankjegy hiperinflációt eredményezett. Ma már a kereskedők többsége nem akarja elfogadni a shillinget, így a legtöbb tranzakciót dollárral bonyolítják. Ilyen körülmények között a legtöbb esélyük a túlélésre azon vidéki somáliknak van, akiknek módjában áll dollárhoz jutni, esetleg külföldi rokonok át tudnak nekik utalni valamennyi összeget. Az ország távoli sarkaiban élő pásztorkodó somálik, akiknek állatállománya megtizedelődött a szárazság következtében, a városokban összecsoportosulva próbálnak élelemhez vagy egyéb segítséghez jutni.⁹⁸

January 2009 - <http://ochaonline.un.org/OchaLinkClick.aspx?link=ocha&docId=1099085> - Látogatva: 2009.10.22.

⁹⁴ International Crisis Group (ICG): *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - Africa Report N°147, 23 December 2008, 18. o. - Elektronikus formában: http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/horn_of_africa/147_somalia___to_move_beyond_the_failed_state.pdf - Letöltve: 2009.10.20.

⁹⁵ Forrás: http://msnbcmedia2.msn.com/j/msnbc/Components/Photo_StoryLevel/080505/080505-somalia-hmed-8a.hlarge.jpg - Letöltve: 2009.02.07.

⁹⁶ International Herald Tribune: *2 die in Somalia riot over food prices* - 5 May 2008 - <http://www.ihf.com/articles/2008/05/05/africa/somalia.php> - Látogatva: 2009.02.07.

⁹⁷ CoinMill.com - *The Currency Converter*: <http://coinmill.com/> - 2009.10.22.

⁹⁸ International Crisis Group (ICG): *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - 18. o.

Az egész országot súlytó szárazság a középső régióban, Hiiraan, Galguduud és Shabelle területein volt a legszigorúbb, míg a Juba-völgy mezőgazdasági övezetét kevésbé érintette.⁹⁹ A növekvő üzemanyagárak, a megromlott biztonsági helyzet, valamint a szabadúszó milicisták és az átmeneti kormány katonái által üzemeltetett ellenőrzőpontok elterjedése nagymértékben rontották a fuvarozók helyzetét.¹⁰⁰ Mindez azt jelenti, hogy a távoli városokba és falvakba eljuttatott élelmiszer általában már olyan sokba kerül, hogy azt a szegényebbek egyszerűen nem képesek megfizetni. Ennek következménye a rosszul tápláltság dramatikus növekedése az országban.¹⁰¹

A biztonság megromlása a humanitárius helyzetet is súlyosbítja. A 3,2 millió szomálinak szánt segélyszállítmányok száma komoly mértékben csökkent annak köszönhetően, hogy immár a nem kormányzati szervezetek (NGO-k) nemzeti és nemzetközi dolgozói is célpontokká váltak. Az őket érintő erőszak főleg a segélyszervezetekre megorrolt helyi csoportok részéről jelentkezik, de egyre többször válnak lázadó csoportok szándékos akcióinak áldozatává is. 2008. augusztusától, ahogy az ország egyre több területén lett úrrá az erőszak, egyre gyakoribbakká váltak az NGO-k dolgozói és ENSZ humanitárius munkások elleni emberrablások,¹⁰² merényletek és támadások. 2008-ban példanélküli erőszakhullám érte a segélymunkásokat a civil aktivistákat, amely lesújtó hatással volt Szomáliára. Januártól november közepéig 29 humanitárius munkást öltek meg, míg további 12 megsebesült az őket ért támadások során. Ugyanezen időszak alatt legalább 19 emberrablás is történt. Mindezek mellett több mint egy tucat szomáli emberjogi aktivistát, közösségi vezetőt és más civileket gyilkoltak meg ebben a periódusban. Ezen támadások sokakat az ország elhagyására kényszerített, miután maguk is halálos fenyegetéseket kaptak.¹⁰³

Tetézi a problémákat, hogy maga az átmeneti kormányzat is akadályozza a humanitárius műveleteket az úttorlaszaival és az idő- és pénzpocsékoló bürokráciájával.

⁹⁹ *Somalia Food Security Outlook April to September 2008*, Food and Agriculture Organisation (FAO)/Food Security Analysis Unit (FSAU) - http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADL382.pdf - Letöltve: 2009.10.22.

¹⁰⁰ Ezek az ellenőrzőpontok sok szabadúszó fegyveresnek jelentenek megélhetési lehetőséget Szomália déli területein. Az autósoknak általában több ezer szomáli shillinges díjat kell fizetniük, hogy továbbengedjék őket. Egyes utakon akár tíz ilyen ellenőrzőpont is lehet.

¹⁰¹ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - 18. o.

¹⁰² Az emberrablások növekvő száma egyre nagyobb probléma a nemzetközi segélyszervezeteknek és a helyi szomáliknak egyaránt. Mogadishuban a leggyakoribb, de máshol is előfordul. Leginkább a profit kedvéért rabolnak el valakit. - Menkhaus, Ken: *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism* - International Institute for Strategic Studies, New York, Oxford University Press, 2004. 33-34. o.

¹⁰³ Human Rights Watch: *”So Much to Fear”*, War Crimes and the Devastation of Somalia - 8 December 2008. 74. o. - Elektronikus formában: <http://www.hrw.org/en/reports/2008/12/08/so-much-fear-0> - Látogatva: 2009.09.06.

Erre jön még ráadásként a Szomália partjainál zajló kalózkodás problémája. Az ENSZ világelelmezési programjának (World Food Programme, WFP) hajóit is érik támadások, ezért rakományuk biztonságos célba juttatásához hadihajók kíséretére van szükségük. A szárazföldi szállítás túl sokba kerülne, márpedig nem sok alternatíva van a tengeri szállítás mellett, ami ilyen nagy mennyiségű segélyszállítmány esetében szóba jöhet.¹⁰⁴ Miután a holland haditengerészet 2008 júniusában visszavonta a WFP hajóinak kíséretét, a szervezet figyelmeztetett is, hogy kíséret nélkül talán fel kell majd függeszteniük a segélyek szállítását.¹⁰⁵

¹⁰⁴ A WFP szerint a szomáliai segélyszállítmányok 80 százaléka érkezik a tengeren át.

¹⁰⁵ allAfrica.com: *Somalia: More Naval Escorts Needed for WFP Food Ships* - 12 June 2008 - <http://allafrica.com/stories/200806120199.html> - Látogatva: 2009.02.07.

4. Az átmeneti kormány eredménytelensége

A helyi belső hatalmi küzdelmeken túl az átmeneti kormány (TFG) sokkal komolyabb problémákkal is szembesült fennhatóságának érvényesítése és a kormányzati struktúrák újjáépítésének terén. A kormány keze sosem ért el Baidoán túlra. Jelenleg is éppen hogy csak kézben tartja Mogadishut, az ország többi részében pedig lényegében folyamatosan érik támadások.¹⁰⁶ Nincsenek megfelelően működő kormányzati intézmények sem. Még a valaha helyi adminisztrációk által felügyelt települések is (mint Kismaayo és Jowhar) klánok hűbértokaira darabolódtak szét vagy a lázadók ellenőrzése alá kerültek.¹⁰⁷ Bár az erőforráshiány és a nemzetközi közösség közönye is hozzájárult ehhez a sikertelenséghez, mégis leginkább a kormány politikai vezetését terheli a felelősség. Az elmúlt években újra és újra bebizonyosodott, hogy képtelen megbirkózni az ország újjáépítésével és pacifikálásával.

4.1. Megbékélés

Az átmeneti kormány egyik legkölségeőbb kudarca a nemzeti megbékélésbe való elégtelen befektetés volt, hiszen kezdettől fogva felemésztették saját belső harcai és az ezzel a kulcskérdéssel foglalkozó stratégia megalkotásának sikertelensége. Hamar világossá vált, hogy a 2007 augusztusában Mogadishuban megszervezett konferencia is hiábavaló lenne. Az Ali Mahdi Muhammad, hitelét veszített korábbi hadúr és az ország első kudarcot vallott átmeneti kormányának vezetői által elnökölt konferencia résztvevői gondosan kiválogatott klán-delegáltak voltak, míg az összekuszált napirend leginkább a klánok viszálykodása körül forgott anélkül, hogy megoldották volna a szomálikat évek óta megosztó összetett problémákat. A néhány hétig tartó összejövetel végül – nem meglepő módon – megállapodás nélkül ért véget.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Az átmeneti kormány sosem tartotta teljesen ellenőrzése alatt Mogadishut, csak egyes részeit.

¹⁰⁷ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State*, 7.o.

¹⁰⁸ rss.xinhuanet.com: *Somali peace talks in Djibouti end without agreement* - 9 June 2008, www.chinaview.cn - http://rss.xinhuanet.com/newsc/english/2008-06/09/content_8328316.htm - Látogatva: 2009.02.11.

A klán-vezérek között folyó tárgyalások 2007 augusztus-szeptemberében is összeomlottak a közös bizalmatlanság miatt. Egy az ellenzékkel szembeni világos stratégia nélkül az átmeneti kormánynak nem sok esélye volt fejleményeket elérni. Ezt felismerve a miniszterelnök felvázolt egy hat pontból álló megbékélési tervet, amely az iszlamista ellenzéknek a tárgyalásokba való bevonásán túl a hatalommegosztással is számolt. A terv megkapta a parlament hozzájárulását és előkészítették a dzsibuti tárgyalásokra.¹⁰⁹

4.2. Biztonsági intézkedések, rendfenntartás

Ahelyett, hogy az oly sok háborúskodást elszenvedő szomálik számára megteremtenének egy erős biztonsági környezetet, az átmeneti kormány katonái számára szinte mindennapi rutinná vált válogatás nélkül tüzet nyitni a tömegre mikor támadás éri őket, vagy lakott területeket ágyúzni, ami sokak kritikája szerint egyenértékű a kollektív büntetéssel. Ezek a módszerek elidegenítik a lakosságot, így az egyik legfőbb okai az átmeneti kormány kudarcának Mogadishuban, hiszen nem sikerült elnyerniük az emberek bizalmát. Mindeközben a lázadók igyekeznek tőkét kovácsolni a kormányerők önvédelmi képességeinek folyamatos csökkenéséből.

Az ENSZ Fejlesztési Programjának (UN Development Programme, UNDP) keretein belül több száz rendőrt képeztek ki kenyai támogatással. Az Európai Unióhoz hasonló kulcspartnerek szintén biztosítottak forrásokat és szakértőket a kezdetben ígéretes jeleket mutató kisebb rendvédelmi erő fenntartásához. Az átfogó hatás azonban csekélynek bizonyult, a rendőrséget most már komoly problémák sora szorongatja, kezdve a kifizetetlen bérekkel. Folyamatban van egy, az átmeneti kormánynak szánt elit osztag kiképzése is. Etióp hivatalnokok szerint a lázadók nem kezelhetetlenek, és amint ezek az erők bevetésre kerülnek, sikerül majd fejleményeket elérni. A média beszámolóí szerint az ilyen elit erők bevetése könnyen súrlódásokhoz vezethet az átmeneti kormány biztonsági erőinek maradékával. A kormányban nincs egységes irányítása és vezetési struktúrája a biztonsági erőknek, valamint a reguláris erők oldalán milicisták frakciói is dolgoznak, gyakran saját helyi érdekeiket szolgálva.¹¹⁰

¹⁰⁹ A terv elsőpró támogatottságot kapott, a 275 küldöttből 230-an támogatták. Az előfeltételek nélküli tárgyalások mellett célul tűzte ki az etióp csapatok kivonulását, az ellenségeskedés beszüntetését, a lefegyverzést, egy hatalommegosztási megállapodást, továbbá tartalmazott egy békefenntartói formulát is. - ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State*. 8. o.

¹¹⁰ Uo.

A 6000 fős hadsereg morálja alacsony. Sok a dezertőr, akik ráadásul eladják fegyvereiket a helyi fegyverpiacokon – beleértve RPG-eket, kézigránátokat, taposóaknákat és aknavetőket –, amelyek gyakran az iszlamistáknál kötnek ki. Az ENSZ szomáliai megfigyelőcsoportjának 2008. áprilisi jelentése¹¹¹ szerint az élénk fegyverkereskedelemben akár a Mogadishuba telepített AU kontingensének elemei is beletartozhatnak (AMISOM).¹¹² Juszuf többször is átalakította a hadsereg vezetését e trend visszafordításának érdekében, de hiába. Kétséges, hogy vajon ehhez hasonló lépésekkel megoldható lenne a szituáció, hiszen a probléma alapján véve strukturális. Az átmeneti kormány hadereje nem professzionális, inkább puntföldi és szövetséges csoportok milicistáinak keveréke. A tisztikar hivatásos, a korábbi Szomáli Nemzeti Hadsereg egykori tagjaiból áll, de jelentős a dezertőrök száma. A rosszul kiképzett, gyengén felszerelt, rosszul fizetett, a klánok folyamatos ellenségeskedése alatt álló haderő alapos átvizsgálásra és reformokra szorul.¹¹³

4.3. Állami intézmények és választási előkészületek

Az átmeneti kormány négy éves tevékenysége alatt a reformszándékok teljesen lebénultak. Az állami intézmények újjáépítésének kísérlete totális kudarcba fulladt. A minisztériumok alig működnek, a Szomáli Központi Bankhoz hasonló, Baidoában brit támogatásból felépített intézmények pedig csak névlegesen léteznek. Az újjáépítési programba nem fektettek eleget, túlságosan átpolitizált lett, és ami még fontosabb, lényegében aláaknázza magának az átmeneti kormánynak a legitimációs válsága, illetve az ingatag politikai és biztonsági helyzet. A kormány hatóság-kiterjesztési próbálkozásai az egész ország területén a kezdettől fogva átgondolatlanok voltak, nem vették figyelembe a helyi klán- és politikai-dinamikákat. Ahol a kormány megpróbálta átvenni a helyi adminisztrációt általában ellenséges fogadtatásban részesült. A bizalmatlanság fő oka a kormány arroganciája volt, mivel anélkül próbált cselekedni, hogy előtte konzultált volna a klánok vezetőivel és más befolyásos közösségi tagokkal. Úgy tűnik, az átmeneti kormány azt feltételezte, hogy alkotmányos mandátuma elég lesz arra, hogy minden körzetet ellenőrzése alá vegyen. Mindazonáltal a mai napig

¹¹¹ UN Monitoring Group, Security Council Report, *S/2008/274*, April 2008 - Elektronikus formában: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/290/68/PDF/N0829068.pdf> - Letöltve: 2009.02.12.

¹¹² BBC News: *Peacekeepers sell arms to Somalis* - 23 May 2008 - <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7417435.stm> - Látogatva: 2009.02.12.

¹¹³ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - 9. o.

klánok uralják a maguknak vallott területeket, és valószínűtlen, hogy újra feladva őket, csak úgy átengednék azokat bármely kormánynak.¹¹⁴

Az átmeneti kormány teljesen figyelmen kívül hagyta az alapvető szolgáltatások biztosításának igényét, az egyetlen olyan területet, amivel jelentős közmegebecsülést vívhatott volna ki. Az embereknek magasak voltak az elvárásai. Arra számítottak, hogy az átmeneti kormány majd változást hoz az életükben. Megszerzi majd a gazdag nyugati nemzetek támogatását és hamar gondoskodik majd az egészségügyi ellátás, oktatás és hasonlók biztosításáról. Hivatalos személyek is táplálták ezeket a várakozásokat azon kijelentéseikkel, melyek szerint az új átmeneti kormány minőségileg eltér az olyan szerencsétlen kormányoktól, mint amilyen Ali Mahdi Mohamedé vagy Abdikasim Szalat Haszané volt.¹¹⁵

Az átmeneti kormány a választásokra való felkészülés érdekében sem tett semmit, jóformán nem is volt vita erről a kritikus kérdéstről. A média egyre fokozottabban kell, hogy elszenvedje az elnyomást és az intoleranciát. Prominens rádióállomásokat támadnak meg és kapcsolnak le akármikor, ha „nemzetbiztonsági ügyel kapcsolatos” dolgok hangzanak el adásban, amelyek „terroristák segítségére lehetnek”. Számos újságíró lelte halálát az utóbbi két évben kétes körülmények között, amire a Riporterek Határok Nélkül szervezet szerint korábban még nem volt példa.¹¹⁶ Több tucat újságíró hagyta már el az országot, a legtöbben Nairobiba települtek át.

¹¹⁴ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - 9. o.

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ Reporters Without Borders, *For Press Freedom: Somalia - Annual Report 2008*

5. Békefenntartási kísérletek

Amíg a kalózkodás elleni összefogás egyre növekszik, a probléma gyökerére, azaz a szomáliai központi kormányzat hiányára egyre kevesebb figyelmet fordítanak, melynek következtében Szomália a világ egyik legingatagabb országává vált. Az Egyesült Államok szerint Szomália fontos szerepet játszik a globális terrorizmus elleni háborúban, ezért sürgette 2006 decemberében az etióp intervenciót. A legerősebb iszlamista szervezet, az al-Shabab rengeteg könnyűfegyverrel rendelkezik, nem mellesleg egy 2008. december elején az ENSZ BT ülésén Dél-Afrika ENSZ nagykövete, Dumisani Kumalo által tett jelentésben elhangzott becslés szerint a nemzeti biztonsági erők állományából dezertált rendőrtisztekkel együtt a szervezet létszáma meghaladhatja a 15 000 főt. A napnál is világosabb, hogy mára komolyan fenn áll az a veszély, hogy a Shabab előbb-utóbb az egész országra kiterjeszti hatalmát.¹¹⁷

Várható, hogy az etióp kivonulással az Afrikai Unió (AU) 2600 burundi és ugandai békefenntartó katonája lesz az új célpont. A missziót eredetileg 8100 főre tervezték, de erőforrások és anyagi támogatás hiányában ezt a létszámot nem sikerült kiállítani. Condoleezza Rice, az USA korábbi külügyminisztere ezen békefenntartók ENSZ kéksisakosokkal történő felváltását sürgette, amit azonban Ban Ki Mun ENSZ főtitkár visszautasított, mondván valójában nincs is béke, amit fenn lehetne tartani. Ban szerint 10 000 fő magasan képzett katonára lenne szükség a helyzet stabilizálásához, mielőtt még útjára indítanának egy több mint 20 000 fős ENSZ békefenntartó missziót, rendőrökkel és civil szakértőkkel együtt. A nemzetközi közösség azonban nem vállalkozott erre a feladatra, pláne nem a vezető szerepre.¹¹⁸ Nem úgy a kalózkodásra adott válaszlépésre, amelyben immár indiai és orosz hadihajók is részt vesznek amerikai, NATO és EU tengerészeti erőkhez csatlakozva az Ádeni-öbölben, Szomália part menti vizein. Mindezt egy ENSZ BT-határozat értelmében, amely engedélyezte az érintett államok és nemzetközi szervezetek számára, hogy minden szükséges eszközt bevetve próbálják megfékezni a kalózokat. Az Európai Unió ennek érdekében indította

¹¹⁷ Lauren Gelfand: *Somalia's volatility must be tackled at its roots* - in.: *Jane's Defence Weekly*, 7 January 2009. 15. o.

¹¹⁸ Az utóbbi intervenciók annyira rosszul sültnek el, hogy ma már senki sem szeretné megégetni magát.

el első tengerészeti műveletét, valamint Kína is jelezte hadihajók küldésének szándékát.¹¹⁹

5.1. AMISOM

2007-ben nemzetközi konszenzus jött létre a biztonság, a megbékélés és a kormányzás egymást kölcsönösen erősítő területein követendő politikáról. Biztonságpolitikai tekintetben az Afrikai Unió (AU) AMISOM (African Union Mission to Somalia) névre hallgató békefenntartó kontingensének Szomáliába küldése állt a középpontban, amely eredetileg 6 hónapos időtartamra, 8000 főből állt volna. Ezen erők bevetését létfontosságúnak tartották annak érdekében, hogy Etiópia átcsoportosíthassa erőit, amelyről Meles Zenawi miniszterelnök korábban azt nyilatkozta, hogy reményei szerint ez heteken belül megtörténhet.¹²⁰ Az etióp erők kivonása Mogadishuból elkerülhetetlennek tűnt, mivel a fővárosban való megjelenésük kezdetétől komoly fegyveres ellenállásba ütköztek. Úgy gondolták, hogy majd az AU békefenntartók meggátolhatják az anarchia kialakulását, amíg az átmeneti kormányzat létre nem hozza saját rendőrségét.

A stratégia végrehajtása azonban akadályokba ütközött, így nem sikerült teljes mértékben megvalósítani mindent, amit előre elterveztek. Az AU mindössze 1500 ugandai – az Egyesült Államok fizette – katona bevetésére volt képes, arra is csak megkésve, 2007 márciusában. Októberben Burundi küldött egy második zászlóaljat, ezzel emelkedett a Mogadishuban állomásozó AMISOM erők létszáma 3400 főre.¹²¹ Nigéria, Malawi és Ghána is ígért csapatokat, de végül különböző okokból késett a katonák küldésével. Ennek egyik legfontosabb vonatkozása, hogy igen kényes ügy egy olyan szituációba belebonyolódni, ahol a lázadócsoporthoz vezetői békefenntartók megtámadására buzdítják harcosaikat. Ehhez társulnak még a logisztikai és finanszírozási problémák.¹²²

Egy működőképes kormány vagy hitelt érdemlő békefolyamat nélkül a telepített erők tulajdonképpen tanácstalanul magukra maradtak. A kormánnyal való azonosításuk és az

¹¹⁹ Gelfand: i.m. 15. o.

¹²⁰ The New York Times: *Ethiopian Premier says his troops won't stay in Somalia* - 3 January 2007 - http://www.nytimes.com/2007/01/03/world/africa/03somalia.html?_r=1 - Látogatva: 2009.02.08.

¹²¹ *Report of the Secretary-General on the situation in Somalia*, S/2008/709 - 17 November 2008, 59-60. bekezdések - Elektronikus formában: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/596/44/PDF/N0859644.pdf> - Letöltve: 2009.02.08.

¹²² Az AMISOM úgy becsüli, hogy körülbelül 200 millió dollár lesz szüksége 2009 januárjától decemberig, kizárva ezzel a csapatok kétoldalú támogatását. - *Report of the Secretary-General on the situation in Somalia*, 60. bekezdés.

etiópok terjeszkedése egyre inkább támadások célpontjaivá tette őket.¹²³ 2008 áprilisában egy burundi katonát ölt meg egy öngyilkos merénylő, augusztusban pedig egy ugandaival végzett egy az út szélén elhelyezett pokolgép. A várható halálos áldozatok, a költségek és a misszió nyilvánvaló sikertelensége miatt a nigériai, ghánai és malawi egységek megérkezésére nem sok esély mutatkozik, így az AMISOM várhatóan soha sem fogja elérni az előirányzott 8000 fős létszámot.¹²⁴

Világos, hogy komolyabb erő felvonultatására van szükség, azonban annak valóban egy hiteles békefolyamat támogatásának kell lennie – amit a dzsibuti tárgyalások nem váltottak valóra –, nem pedig kölcsönnek. A nemzetközi közösség prioritása a hosszantartó válság átfogó politikai megoldásának megtalálása, valamint a kísértésnek való ellenállásnak kellene lennie, hogy ne ismét békefenntartók küldésével próbáljanak megoldani egy politikai problémát.¹²⁵

5.2. Az ENSZ szerepe

Az AMISOM megerősítésének hiányában több ország és az átmeneti kormány is ENSZ erők bevetését sürgette. Az 1814. számú ENSZ BT határozat,¹²⁶ egy békefenntartó műveletet javasolt a politikai megbékülés és a biztonsági helyzet javításának céljával, de a Tanács túlságosan megosztottnak bizonyult e kérdésben. Olaszország (korábbi szomáliai koloniális hatalom), Dél-Afrika, és még inkább az USA a misszió azonnali útnak indítását szorgalmazta az AMISOM felváltására. Dumisani Shadrack Kumalo, Dél-Afrika ENSZ nagykövete különösen erős hangon ismételt a tétlenséget kritizálta. Az Egyesült Államok igyekezett nyomást gyakorolni a BT tagjaira az ENSZ erők bevetésének érdekében, különösen miután Etiópia bejelentette katonáinak kivonását. Mások, főleg Európa államai hezitálva barátkoznak a békefenntartó művelet gondolatával, főleg a jelenlegi biztonsági helyzetben rejlő kockázatok miatt, amelyre a Békefenntartó Műveletek Irodája (Department of Peacekeeping Operations, DPKO) is felhívta a figyelmet.¹²⁷

¹²³ Sok szomáli gondolja úgy, hogy politikai-vallási meggyőződéstől függetlenül hazafias kötelessége a megszállók ellen harcolnia, és ezért sokan „nemzeti ellenállásként” definiálják a lassan két éve tartó lázadást.

¹²⁴ Hettyey: i.m. 102. o.

¹²⁵ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State*, 20. o.

¹²⁶ United Nations Security Council Resolution 1814 (2008): S/RES/1814 (2008), 15 May 2008 - Elektronikus formában: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/343/79/PDF/N0834379.pdf> - Látogatva: 2009.02.09.

¹²⁷ A DPKO első becslései szerint egy szomáliai békefenntartó művelet nagyjából 27 000 katonát és 1500 rendőrt igényelne, ami a legnagyobb békefenntartó misszió lenne a világon. - *Report of the Secretary-*

Az ENSZ erők telepítése még mindig a biztonsági helyzet stabilizálásán és a politikai fejleményeken múlik. Etiópia egyoldalú döntése katonáinak 2008 év végi kivonásáról is jól tükrözi az átmeneti kormány eredménytelensége és az ENSZ képtelensége miatti frusztrációját, mivel nemhogy nem sikerült a békefolyamat élén járnia, de egy figyelemre méltó stabilizáló erő bevetését sem sikerült elérnie.¹²⁸

A Dzsibuti megállapodásban rögzített 120 napos határidő az etióp erők ENSZ békefenntartókkal történő felváltásához egyszerűen betarthatatlannak bizonyult, így felmerült egy ENSZ mandátum alatt (de egyetlen állam vezetésével) tevékenykedő gyors stabilizáló erő bevetésének lehetősége. Az egyre súlyosbodó helyzet, a dzsibuti tárgyalások csekély sikere, valamint a kalózkodás fokozódása miatt azonban senki sem vállalkozott erre a küldetésre. A közel 20 000 fős ENSZ stabilizáló erő bevetésének előkészületei annak ellenére tovább folytak, hogy nem jelentkeztek közreműködők. A Főtitkár kezdeti lelkesedése ellenére a titkárság is megosztott lett. A Békefenntartó Műveletek Irodája (DPKO) – hiteles békefolyamat hiányában – továbbra is tart a misszió bevetésétől.¹²⁹

Condoleezza Rice, az Egyesült Államok korábbi külügyminisztere arra használta a Biztonsági Tanács 2008. december 16-ai miniszteri szintű ülését a kalózkodás ügyében, hogy hangsúlyozza, Washington szeretné az év végére elérni egy ENSZ békefenntartó misszió jóváhagyásáról döntő BT határozat elfogadását. Az USA komoly nyomást gyakorolt a tanács tagjaira, különösen az Egyesült Királyságra. A Főtitkár tájékoztatásában világosan elmondta, hogy: „*A célunk Szomália stabilizálása és az országban zajló válság megoldása. Tudom, hogy a Tanács egyes tagjai mást javasolnak Szomália biztonsági krízisének megoldására, beleértve az AMISOM erők ENSZ békefenntartó művelet alá rendelését is. Ám nem ez a kívánt megoldás.*”¹³⁰ A kívánt megoldás, amire Ban Ki Mun utalt, az AMISOM megerősítő támogatása az ENSZ által, azaz a kiképzési, logisztikai, egészségügyi, mérnöki segítségnyújtás, valamint az

General on the situation in Somalia, S/2008/178 - 14 March 2008. 7-8. o. - Elektronikus formában: <http://www.mineaction.org/downloads/1/s2008178.pdf> - Látogatva: 2009.10.22.

¹²⁸ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State*, 21.o.

¹²⁹ A DPKO – 2008 eleji felméréseire alapozva – fenntartja azt a véleményét, hogy olyan helyre békefenntartókat vezényelni, ahol nincs is béke, amit fenn lehetne tartani (no peace to keep), nem tanácsos. Helyesen érvelnek, hogy egy életképes tűzszüneti megállapodás és egy mindent magába foglaló politikai megállapodás nélkül csak kevés esélye lenne egy ilyen műveletnek, valamint komoly veszélyben lenne az ENSZ erők személyi állománya. - *USG Statement by the Under-Secretary-General for Peacekeeping Operations*, Alain Le Roy, to the UN Security Council. 23 January 2009. <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/articles/leroyarticle230109.htm> - Látogatva: 2009.10.22.

¹³⁰ *Secretary-General's briefing to the Security Council on the Situation in Somalia*, New York, 16 December 2008 - Elektronikus formában: <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=3620> - Látogatva: 2009.02.10.

UNPOS mandátumának meghosszabbítása a rendőri és katonai erők kiképzéséhez a szomáli kapacitások növelésének érdekében.¹³¹

5.3. A kalózkodás elleni küzdelem

A kalózkodás problémája tulajdonképpen az 1990-es évek második felében jelentkezett, 2008-ra viszont drámaian elharapódzott. Szomália partjait mára a kalózkodás elsőszámú terepeként jegyzik.¹³² A 2008 harmadik negyedében jelentett 83 hajó elleni támadás majdnem eléri a világszerte jelentett összes eset harmadát. 2008 októberében 26 hajó és több mint 250 főnyi személyzet volt szomáli kalózok fogságában, váltságdíjra várva.¹³³

A felfegyverzett, motorcsónakokat használó, nagyobb úgynevezett „anyahajókról” operáló kalózok tevékenysége immár az Ádeni-öböl, az egyik legforgalmasabb, létfontosságú vízi útvonal elzárásával fenyeget. A kalózok vakmerősége és kifinomult módszerei, valamint nyilvánvaló szándékuk, hogy műveleteiket a szomáliai vizeken túlra is kiterjesszék, komolyan megrémítette a világot. A média példátlan felháborodása közepette a nagyobb tengeri hatalmak összefogtak egy válaszlépésről való intézkedés érdekében, miután eltérítettek egy Kenyába tartó ukrán hajót a 21 fős legénységével és a nehézfegyverekből álló rakományával együtt. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa számos határozatot elfogadott, engedélyezve minden szükséges eszközt a kalózkodás elleni harcban.¹³⁴

2008. december 16-án a BT még messzebb ment az Egyesült Államok által kezdeményezett határozat elfogadásával, amely bátorítja a Szomália partjainál bekövetkező kalóztámadások és fegyveres rablások elleni küzdelemben együttműködő államokat és regionális szervezeteket, hogy tegyenek meg minden szükséges lépést,

¹³¹ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - 21. o.

¹³² Így látja a Nemzetközi tengerészeti Hivatal (International Maritime Bureau, IMB), amely a biztonságos hajózási körülményeket figyeli globális szinten. - FT.com, Financial Times: *Somali Pirates in flurry of attacks* - 11 September 2008 - Elektronikus formában: http://www.ft.com/cms/s/0/a4b2b32a-7f99-11dd-a3da-000077b07658.html?nclick_check=1 - Látogatva: 2009.09.24.

¹³³ ICC Commercial Crime Services: *Unprecedented rise in piratical attacks* - 24 October 2008 - http://www.icc-ccs.org/index.php?option=com_content&view=article&id=306:unprecedented-rise-in-piratical-attacks&catid=60:news&Itemid=51 - Látogatva: 2009.02.04.

¹³⁴ Lásd az ENSZ BT 1846. (2008) határozatát - United Nations Security Council *Resolution 1846 (2008)*: S/RES/1846 (2008), 2 December 2008 - Elektronikus formában: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/630/29/PDF/N0863029.pdf> - Látogatva: 2009.02.04.

amely szükséges Szomáliában a kalózkodás és a tengeri fegyveres rablások megakadályozásának érdekében, az átmeneti kormány kérésének megfelelően.¹³⁵

Véleményem szerint a kalózok elleni határozott fellépés mindenképp helyénvaló és szükséges, azonban biztosítani kell, hogy a kalózellenes műveleteket a szomálik érzéseire való tekintettel vezessék, hiszen országuk külföldi erők nyitott arénájává vált. A Szomália területén végrehajtandó nyugati katonai művelet látszólagos legalizálásával az új határozat a szomáli nacionalizmus fellángolását, ezáltal az északi területeknek az Al-Shabab karjaiba lökését és Puntföld szétbomlásának felgyorsítását kockáztatja. Egy Európai Unió és NATO erőkből álló hajókülönítmény bevetése hasznos lehet a kalóztevékenység visszaszorításában, de valószínűtlen, hogy orvosolná a problémát.¹³⁶ Sőt, rosszabb esetben a fegyveres csoportok a tenger és a partok felől érkező nyomás alatt mélyebbre húzódnának a szárazföldön, ami újabb kihívást jelentene Puntföld gyenge regionális kormányának. Valójában az EU és a NATO által szorgalmazott lépések talán egy új problémát szülhetnek. Egy a Malaka-szorosban járőröző, az ázsiai flották által kalózok ellen létrehozotthoz hasonló regionális tengerészeti különítmény összeállítása valószínűleg sokkal elfogadhatóbb lenne. A kalózok miatti aggodalomnak csökkennie kellene, legalábbis annak tudatában, hogy Szomália sokkal komolyabb politikai illetve biztonságpolitikai problémákkal néz szembe, amelyekhez képest a kalózkodás csupán egy tünet.¹³⁷

¹³⁵ United Nations Security Council *Resolution 1851 (2008)*: S/RES/1851 (2008), 16 December 2008 - Elektronikus formában: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/655/01/PDF/N0865501.pdf> - Látogatva: 2009.02.04.

¹³⁶ Az Európai Unió 2008. december 8-án indított Atalanta elnevezésű művelete kezdeti műveleti kapacitását december 13-án érte el. Az egy évig tartó misszióhoz belga, brit, francia, német, görög, holland, spanyol, svéd és norvég hadihajók csatlakoznak majd. Lásd: *Summary of Rear Admiral Jones's opening remarks*, at the Press Conference in Brussels on 9 December 2008 to launch EU NAVFOR Somalia - Operation ATALANTA - http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/081212-Summary_of_remarks_RAdmiral_Jones.pdf - Letöltve: 2009.02.05.

¹³⁷ ICG: *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - 21. o.

6. Kalózkodás Szomáliában

Szomália partjainál ijesztően növekszik a kalózkodás¹³⁸ mértéke, amely már komoly mértékben zavarja a nemzetközi kereskedelmet. A szomáli kalózok tevékenysége teszi lehetővé a háborús állapotok fenntartását, ráadásul könnyen a nemzetközi terrorizmus egyik eszközévé válhatnak, vagy környezeti katasztrófát okozhatnak. A kalózkodás sokáig csak az Indonézia és Malajzia közötti Malaka-szorosban volt probléma, ma már azonban a gyenge afrikai államok számára is egyre nagyobb gondot jelent. 2008. szeptember 25-ig 61 sikeres és sikertelen hajóeltérítést jegyzett fel az Ádeni-öbölben az International Chamber of Commerce (ICC) és az International Maritime Bureau (IMB).¹³⁹

2007 vége óta a kalóztevékenység Mogadishu partjaitól az Ádeni-öbölre tevődött át. A támadások pontos száma magas lehet, mivel nem jelentenek minden incidenst, hiszen sokan illegálisan tevékenykednek a szomáliai vizeken, a hivatalos statisztikák pedig nem mérik a kalózkodásnak a parti kereskedelemre gyakorolt hatását. Évente nagyjából 16 ezer hajó halad át az Ádeni-öblön keresztül, olajat és egyéb árukat szállítva a Közel-Keletről és Ázsiából Európába és Észak-Amerikába majd vissza. Ennek tükrében kijelenthetjük, hogy Szomália krónikus instabilitása a világ egyik legfontosabb kereskedelmi útvonalát veszélyezteti.¹⁴⁰

¹³⁸ A kalózkodást az ENSZ tengerjogi egyezményének 101. cikke a következőképpen definiálja.

Kalózkodásnak minősül:

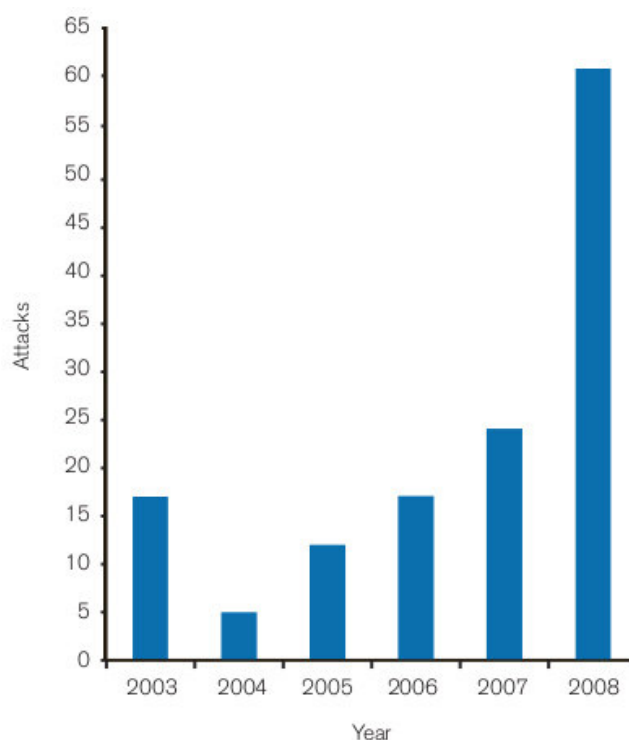
- (a) minden olyan jogellenes erőszakos cselekmény, a szabadságtól való megfosztás, rablás, kifosztás, amely egy magánhajó vagy magánrepülőgép személyzetét vagy utasait "magáncélokra" kényszeríti, s amely nyílt tengeren egy másik hajó vagy repülő eszköz, illetve az ezek fedélzetén lévő személyek és vagyontárgyak ellen, nem állami felségterületen egy hajó, egy repülő eszköz, személyek vagy vagyontárgyak ellen irányul;
- (b) minden önkéntes részvétel egy hajó vagy repülőeszköz bevetésében olyan tények ismeretében, amelyekből kiderül, hogy kalózhajóról vagy kalózrepülőgépről szól;
- (c) minden felbujtás az említett cselekvésekre, avagy ilyen cselekvések szándékos elősegítése. - United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) of 10 December 1982. 60-61. o. - Elektronikus formában: http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf - Letöltve: 2009.03.04.

¹³⁹ Roger Middleton: *Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - Chatham House, Briefing Paper, Africa Programme - October 2008 - Elektronikus formában:

http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/download/-/id/665/file/12203_1008piracysomalia.pdf - Letöltve: 2009.10.22.

¹⁴⁰ Uo. 3. o.

Sikeres és sikertelen kalóztámadások száma Szomáliában és az Ádeni-öbölben¹⁴¹

A kalózkodás már legalább 10 éve probléma a szomáli vizeken, bár a megkísérelt és a sikeres támadások száma csak az utóbbi három évben emelkedett jelentősen. Egyedül az Iszlám Törvényszékek Uniójának hathónapos uralma alatt 2006. második felében szünetelt a kalózkodás. Mindez jelzi, hogy egy működő kormány képes lenne ellenőrzés alatt tartani a kalózkodást. A bíróságok eltávolítása után újra fellendült a tengeri portyázás. Az alig funkcionáló kormányával,

hosszú, izolált, homokos partjaival, és a háborúhoz hozzászózott, kétségbeesett lakosságával Szomália tökéletes környezet a kalózkodás felvirágzásához.¹⁴²

6.1. A kalóztámadások

A kalózok általában erős farmotorral rendelkező könnyűcsónakokat alkalmaznak, amiket a partra lehet húzni. Gyorsak és jól manőverezhetőek, viszont nem lehet velük nagyobb rakományt szállítani. Épp ezért újabban úgynevezett „anyahajókat” is használnak hatáskörük megnövelése érdekében. Az anyahajók legtöbbször fenékhálós halászhajók, amelyeket a kalózok gyakran a partok közelében térítenek el, majd a támadásaik kiindulópontjaként használva állomásoznak rajtuk. Részben ezen anyahajók használatával magyarázható, hogy a kalózoknak olyan drámai mértékben sikerült növelniük működési területüket.

Az általános vélekedés szerint attól a pillanattól kezdve, hogy egy hajóról meglátták a kalózokat, 15 perc áll a legénység rendelkezésére, míg a hajó fedélzetére lépnek a támadók. Ez az igen rövid idő az oka annak, hogy még a nemzetközi kíséret ellenére is áldozatul esnek szállítóhajók a kalóztámadásoknak. Ilyen körülmények között ahhoz,

¹⁴¹ Forrás: ICC International Maritime Bureau, *Piracy and Armed Robbery against Ships - Report for the Period 1 January-30 June 2008*, July 2008, a számok 2008. szeptember 25-ei adatokat mutatnak. -

:*Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - 3. o.

¹⁴² Uo.

hogy sikeresen megakadályozzanak egy eltérítést, a közelben kell tartózkodnia egy hadihajónak, amelyen már készenlétben áll egy helikopter az azonnali indulásra. Ezen kívül próbálkozhat még a kapitány valamilyen kitérő manőverrel. Volt már rá példa, hogy egy vontatóhajó nagysebességű fordulóba kezdett, és addig folytatta, amíg a kalózok végül feladták. Próbálkozhatnak még hang- és vízágyúval, az előbbi azonban csak egy irányban hat, ráadásul használhatatlan több könnyűcsónak egyidejű támadása esetén. A másik gyakori panasz, hogy halálos fegyverek bevetésének tilalmával védtelen marad a legénység, szinte ülő célpontok az automata fegyverekkel és rakétavetőkkal felszerelkezett kalózok számára.

Nem nehéz megnevezni azokat a tényezőket, amelyek egy hajót sebezhetővé tesznek: alacsony oldalmagasság, lassúság, csekély számú legénység és az őrszemek hiánya. A kalózok folyamatosan olyan hajókat támadnak meg, amelyeknek alacsony az oldala, mert azokra könnyebben fel tudnak mászni a csónakjaikból. Jelenleg úgy tűnik, hogy a magasabb oldalú olaj-tankerek még túl nagy falatot jelentenek nekik. Mindez persze még nem akadályozza meg, hogy tüzet nyissanak egy hajóra. A lassúság is sebezhetővé tesz egy szállítóhajót. A kalózok gyors csónakjait igen nehéz elriasztani egy lomha tankernek. Ilyen körülmények között nem sokat tehet egy lassú, alacsony oldalú hajó tulajdonosa. Mindemellet azért van, amin lehet javítani. Az alacsony számú legénység gyakorivá vált a magasabb biztosítói prémiumoknak és a magas üzemanyagáraknak köszönhetően. Teljes létszámú legénység nélkül pedig képtelenség a megfelelő szintű őrszolgálat biztosítása a veszélyes vizeken, ami rontja az óvintézkedések határfokát.¹⁴³

6.2. A szomáli kalózok eredete, váltságdíjak, trendek

A legtöbb szomáli kalóz bázisa valószínűleg az ország észak-keleti részén elhelyezkedő Puntföld fél-autonóm régió, de elképzelhető, hogy egy pár esetben jemeni kalózok voltak az elkövetők. A legtöbb illegális jemeni tevékenység azonban halászati vonatkozású. Puntföld régiója nem csak a kalózok otthona, hanem a korábbi elnök, Abdullah Jusuf hazája is. Épp ezért szakértők szerint valószínűsíthető, hogy még ha a kormány nem is vesz részt a kalózkodásban, valamilyen szinten és mértékben azért még hasznot húz belőle.

Puntföld egyike Szomália legszegényebb területeinek, így itt jelentős a kalózkodás anyagi vonzereje. Szomália halászata az előző 15 évben gyakorlatilag összeomlott, ezért ma már leginkább európai, ázsiai és afrikai hajók halásznak a szomáliai vizeken. Egyes

¹⁴³ *Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - 4. o.

kalózok szerint ők csak Szomália természeti erőforrásait védik, és a váltságdíjak valójában joggal beszedendő adók. Egy olyan régióban, ahol a legális üzleti vállalkozás enyhén szólva nagy kihívást jelent, a szárazság miatt nehéz a földművelés, az erőszak és az instabilitás közepette pedig nagyon rosszak az életkilátások, a kalózkodás veszélyeit az esetleges nagy összegű bevétellel szemben kell mérni.¹⁴⁴

Szomáliában adott a tökéletes környezet a kalózkodáshoz, a befolyó váltságdíjak pedig megfelelő motivációt adnak. Pár évvel ezelőtt a váltságdíjak dollár tízezrek és százazrek körül mozogtak. 2008-ban már 0,5-2 millió dollár között ingadoztak, de volt példa 3,5 milliós követelésre is. 2008-ban összesen körülbelül 18-30 millió amerikai dollárt fizettek ki váltságdíjként a kalózoknak. A hajózási vállalatok, néha kormányok, fel vannak készülve ezen összegek kifizetésére, mivel a hajó értékéhez viszonyítva elenyészők, nem is beszélve a legénység tagjainak életéről. Még ha fel is merült eddig egyesekben a nemfizetés gondolata, világos, hogy mentőakciók vagy más beavatkozás hiányában nincs más alternatíva, mint fizetni.¹⁴⁵ Az utóbbi másfél évben a jelek szerint a Kismaayo és Harardheere környékén állomásozó kalózok megerősítették kapcsolatukat a Shabab iszlamista lázadócsoporttal. Ennek a kapcsolatnak a részeként a kalózok egyre nagyobb szerepet vállalnak a régión keresztülhaladó fegyverkereskedelemből, amellyel szintén növelik bevételi forrásukat.¹⁴⁶

A szomáliai kalózok észrevehetően kerülnek a szomáliai hajókat. Egyrészt nyilvánvalóan azért, mert tisztában vannak vele, hogy kevesebb lenne a váltságdíj. Mindemelllett azonban egy megállapodás is érvényben van a Shabab, a kalózok és a helyi üzletemberek között arról, hogy a Kismaayo kikötőjébe érkező/azt elhagyó, vagy az iszlamista lázadócsoportnak fegyvert szállító hajók nem lehetnek támadások célpontjai. Ezért is tevékenykednek a kalózok legalább 150 km távolságra a szomáliai partoktól.¹⁴⁷

Az elmúlt esztendőben a legszembetűnőbb változás a kalózok működési területét érintően figyelhető meg. Míg 2007-ben a legtöbb kalóz Szomália déli területein tevékenykedett, 2008-ban a legtöbb támadás már az Ádeni-öbölben következett be. Ez nem is olyan meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy minden évben 16 000 szállítóhajó halad át az öbölben, amely így sokkal gazdagabb zsákmánnyal kecsegtet. Az öböl

¹⁴⁴ *Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - 5. o.

¹⁴⁵ Uo. 5-6.o.

¹⁴⁶ Bruno Schiemsy: *Piracy's rising tide*, Somali piracy develops and diversifies - in.: *Jane's Intelligence Review*, Volume 21, Number 02, February 2009 - 40. o.

¹⁴⁷ Uo. 43. o.

tölcsérszerűsége is jócskán megkönnyíti a kipécézett hajók becserkészését, nem úgy mint Szomália déli partjainál. Ez a változás komoly problémát jelent a nemzetközi közösség számára.

Megjegyzendő, hogy a kalózcsoportok parti működésük bebiztosítására kényszerülnek odafigyelni a tagtoborzásnál arra, hogy a parton élő klánok mindegyike képviseltetve legyen. A Jane's Intelligence Review által még 2008 decemberében megkérdezett kalózok elmondása szerint a felvételt nyert kalózjelöltek megközelítőleg 45 napos kiképzésben is részesülnek, ahol beavatják őket a harctechnikákba, a kommunikáció és a taktika, valamint az információszerzés rejtelmébe.¹⁴⁸

A szomáliai kalózok közös bevételeiket fegyvervásárlásra, illetve leendő akcióik finanszírozására költik. Saját „fizetésükből” ugyanakkor általában házakat vásárolnak Szomáliában, másodszorra vagy esetleg harmadszorra is megházasodnak, vagy új autókra költenek. Vannak, akik külföldön vesznek ingatlant maguknak, leggyakrabban Afrika más részein vagy Európában.¹⁴⁹

A kalózok felszereltsége is sokat javult, ma már GPS helymeghatározó eszközök és műholdas telefonok is a rendelkezésükre állnak. Az sem elképzelhetetlen, hogy egy az Ádeni-öböl, Európa és Ázsia kikötőit összekötő nemzetközi hálózat segítségével folyamatosan kapott friss információk alapján tevékenykednek. Mindez, valamint az anyahajók használata növeli a célpontok kiválasztásának és elfogásának képességét. A kalóztámadások várhatóan egyre kifinomultabbak lesznek, ha nem történik valamilyen változás a válaszreakciókban.¹⁵⁰

6.3. A nemzetközi közösség válasza

A nemzetközi közösség már több kísérletet is tett a Szomália körüli kalózkodás problémájának kezelésére. Ezek közül a legsikeresebb az ENSZ világelelmezési program (World Food Programme) szállítóhajóinak tengerészeti kísérete volt. A WFP hajói mindaddig nem hajózhattak szomáliai vizeken, míg Franciaország, Dánia, Hollandia és Kanada hozzá nem járult egy 2007 novemberétől 2008 júliusáig tartó kíséretbiztosítási művelethez.¹⁵¹ Egy ennél általánosabb megközelítés szerint a terrorizmus elleni háború keretében egy tengerészeti különítményt (Combined Taskforce 150, CTF150) is küldtek a térségbe, az Ádeni-öböl, az Ománi-öböl, az Arab-

¹⁴⁸ Schiemy: i.m. 40-41. o.

¹⁴⁹ Uo. 44. o.

¹⁵⁰ *Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - 6. o.

¹⁵¹ United Nations World Food Programme, *Somalia* - <http://www.wfp.org/node/3584> - Látogatva: 2009.03.07.

tenger, a Vörös-tenger és az Indiai-óceán vizeire. A különítményt alkotó 15 hadihajóból néhány sikerrel készített megfutamodásra kalózokat. A nemzetközi tengerészeti erők megerősítése érdekében 2008. június 2-án az ENSZ BT az Egyesült Államok és Franciaország kitüntető támogatását élvező 1816-os határozatának elfogadásával feljogosította a külföldi hajókat a szomáliai vizekre történő behatolásra a kalóztámadások és vízi fegyveres rablások megakadályozásának érdekében.¹⁵² Kezdeményezték a Maritime Security Patrol Area (MSPA), tengerészeti biztonsági járőrözési körzet kijelölését is, amit majd koalíciós tengerészeti erők fognak ellenőrizni. Ezen intézkedésektől azt remélik, hogy a hajózás továbbra is a megszokott zónákban folyik majd, fenyegetés esetén pedig megfelelő távolságból érkezhethet a katonai segítség.

Az Európai Unió szintén útjára indított egy missziót az ESDP (European Security and Defence Policy) keretében a kalózok elleni akciók koordinálásának érdekében (EU NAVCO). A régióban tevékenykedő különböző tengeri és légi erők koordinálása nagymértékben növelheti a kalózok elleni műveletek hatékonyságát.

6.4. Miért fontos?

Véleményem szerint több oka is van annak, hogy a nemzetközi közösségnek miért kellene nagyobb figyelmet szentelnie a szomáliai kalózkodás problémájának. Ezen okok közül az egyik a kalózkodás Szomáliára gyakorolt hatása. A szomáli vizeken a szállítóhajókra leselkedő veszélyek miatt 2007 végén a WFP segélyszállítmányainak felfüggesztésére kényszerült, szárazföldön pedig hasonlóképp kockázatos a szállítás, mindemellett nem is praktikus ilyen nagy mennyiségű élelmiszersegély esetén. A WFP szerint 2008-ban legalább 185 000 tonna élelmiszersegélyre volt szüksége Szomáliának. Erre ideiglenesen megoldást jelentett a már említett tengeri hajókíséret. A hadihajók jelenléte és a rendszeres segélyszállítmányok nélkül Szomália élelmiszerkészletei komoly veszélyben lennének. Egy olyan országban, ahol nincs működőképes kormányzat, ahol szárazság és háború pusztít, ahol már több mint egy millióan kényszerültek lakóhelyük elhagyására,¹⁵³ az élelmiszersegély létfontosságú. A WFP szállítóhajóinak kíséretét körülvevő bizonytalanságot megszüntetve gondoskodni kellene a tengerészeti támogatásról, hogy a segélyszállítmányok zavartalanul áramolhassanak be az országba. Szomália egyike a világ legerőszakosabb és

¹⁵² United Nations Security Council *Resolution 1816 (2008)*: S/RES/1816 (2008), 2 June 2008 - Elektronikus formában: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/361/77/PDF/N0836177.pdf> - Letöltve: 2009.03.07.

¹⁵³ Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), *Somalia* - <http://www.internal-displacement.org/countries/somalia> - Látogatva: 2009.03.09.

legveszélyesebb helyeinek. Az egész országban szabadon hozzáférhetőek a fegyverek, szinte minden nap hallani robbantásokról, gyilkosságokról, kisebb-nagyobb fegyveres összetűzésekről és emberrablásokról szóló jelentéseket. A kalózkodás visszaszorítása nem fékezne meg a háborút, de csökkentené a fegyverkereskedelemre fordítható pénz mennyiségét.¹⁵⁴

A másik fontos ok a kalózkodásnak a nemzetközi kereskedelemre gyakorolt hatása. Világos, hogy az a cég vagy vállalat, amelynek a szállítmánya nem éri el időben a célállomását, bevételből bukik el. Mindehhez még hozzávehetjük, hogy váltságdíjat kell fizetni, és máris látható, hogy milyen hatással van a kalózkodás a gazdaságra. Azonban nem csak kizárólag az eltérített hajókat vagy rakományukat tulajdonló cégek veszítenek, hanem minden az Ádeni-öblön áthajózni kívánó hajó, mivel a biztosítók magasabb díjat számítanak majd fel az átjáró különösen kockázatos volta miatt. Állítólag egy év alatt tízszeresére nőttek a biztosítói felárak emiatt.¹⁵⁵ 2009 elején – megnövekedett biztosítási költségeikre hivatkozva – a hajózási cégek be is vezették az úgynevezett kalózkodót.¹⁵⁶ Márpedig ha a biztosítási díjak túlságosan megemelkednek, vagy ha túl nagy lesz a kockázat, a hajóvállalatok egyszerűen el fogják kerülni az Ádeni-öblöt, és majd inkább a Jóreménység fokán keresztül közelítik majd meg Európát és Észak-Amerikát. Ennek valóban megvan a lehetősége, viszont ebben az esetben pár héttel tovább tartana az út, nőne az üzemanyag fogyasztás, melynek költségei valószínűleg a szállítandó áruk árán csapódna le. Mikor az olajár ingadozása aggodalomra adhat okot minden olyan lehetőséget alaposan át kell gondolni, ami az árak további növekedését eredményezné.

Az egyik legrosszabb forgatókönyv szerint a kalózkodás a nemzetközi terrorizmus képviselői lesznek, bár ennek a lehetőségét máig nem támasztják alá bizonyítékok. Ugyanakkor ebben a régióban jobb komolyan venni a tengeri terrorizmust. Például, ha elsüllyedne egy nagyobb hajó a Szezi-csatornánál, annak komoly következményei lennének a nemzetközi kereskedelemre és Egyiptom bevételeire nézve. A terrorizmus

¹⁵⁴ *Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - 9. o.

¹⁵⁵ Times Online: *Shipping insurance cost soars with piracy surge off Somalia* - 11 September 2008 - http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/banking_and_finance/article4727372.ece - Látogatva: 2009.03.09.

¹⁵⁶ A kalózkodás miatt az egyik legnagyobb hajózási társaság, a CMA CGM januártól bevezette az úgynevezett Ádeni-öböl-pótlékot a szoroson mindkét irányban áthaladó szállítmányra. Ezzel egy időben felszólították a teherhajókat, hogy konvojba rendeződve, megemelt sebességgel haladjanak át a veszélyes zónán. A „kalózkodó” összege konténerenként, mérettől függően 20-50 amerikai dollár, amit a társaság a megnövekedett biztosítási díjakkal magyaráz, és ebből fizetik a konvojokat kísérő nemzetközi hadihajókat, és a fedélzeten tartózkodó biztonsági tisztet is. A különadó megrendelőkre lebontva nem növeli drámaian a szállítás árát, de tekintve, hogy egy-egy teherhajó átlagosan 3-8 ezer konténerrel szállít, tekintélyes összegről van szó. - FigyelőNet: *Bevezették a kalózkodót* - 2009. január 21. - http://www.fn.hu/kulfold/20090119/bevezettek_kalozadot/ - Látogatva: 2009.09.05.

sokféle formát ölthet a tengereken: előfordulhatnak közvetlen támadások hadi- vagy kereskedelmi hajók ellen, sétahajók utasait érintő túszejtő akciók, valamint az eltérített hajókat úszó fegyverként is alkalmazhatják. Mindemellett a kalózkodásból befolyó pénzből terrorista szervezetek finanszírozhatják tevékenységeiket az egész világon. Az utóbbi scenáriónak súlyos következményei lennének, amit nem szabad figyelmen kívül hagyni, azzal együtt, hogy a kalózpénzek az Al-Shababhoz kerülhetnek. Ahogy azt az előző 1,5 évben megfigyelhettük, a somáli kalózok sokkal veszélyesebbek lettek, azt meg szinte lehetetlen megjósolni, hogy mi következik. A legjobb, ha mindent megteszünk a legrosszabb eshetőségek megelőzésére, és nem várjuk meg, míg a probléma eszkalálódik.¹⁵⁷

6.5. A nemzetközi közösség előtt álló lehetőségek

A nemzetközi közösségnek fel kell ismernie, hogy hosszútávon csak egy politikai megoldás oldhatja meg a somáliai kalózkodás problémáját, mindemellett fontos lenne látni, hogy míg zajlik a politikai megoldás keresése, addig is lehetne javítani a helyzeten. A nemzetközi közösség, az Afrikai Unió és Szomália szomszédjai előtt számos lehetőség áll az Ádeni-öbölben és Szomália partjainál zajló kalózkodás okozta kockázatok mérséklésére.

Biztonságosabb útvonalak • 2008. augusztusának végén az Ádeni-öbölben tevékenykedő koalíciós tengerészeti erők bejelentették a tengerészeti biztonsági járőrközvet (Maritime Security Patrol Area, MSPA) felállítását, amelyet koalíciós hadihajók és repülőgépek ellenőriznek. Egy állandó útvonal kijelölése megkönnyítheti a nemzetközi erők dolgát a térségben, mivel így lehetőségük szerint jobban tudják ellenőrizni a hajózást, valamint hamarabb tudnak reagálni a segélyhívásokra. Ebben az esetben csak akkor merül fel probléma, ha a nemzetközi jelenlét nem elég nagy. Egy keskeny átjáróban áthaladó hajó könnyebb célpontot jelent a kalózoknak, így könnyen megeshet, hogy taktikát változtatnak. Ez a megközelítés ugyanakkor kevésbé csökkentené az észak-dél irányban haladó hajókra leselkedő veszélyt, mint a nyugat-kelet irányban haladóakra. Véleményem szerint a nemzetközi közösségnek be kell látnia, hogy még ha a támadások száma csökken is, a fenyegetés nem fog megszűnni, ezért egészen addig ébernek kell maradni, míg Szomáliában egy mindenre kiterjedő politikai megállapodás nem rendezi a helyzetet.

¹⁵⁷ Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars - 10. o.

Szomáliai partiórség biztosítása • Szomáliában nincs megbízható, működőképes kormányzat, az pedig igen valószínűtlen, hogy az átmeneti kormánynak meglenne a kapacitása egy parti-órség felállításához. Ennek tekintetében felmerülhet egy nemzetközi felügyelet alatt működő szomáliai partiórség létrehozásának gondolata, mégpedig az ENSZ vagy az Afrikai Unió vezetésével, külső finanszírozással. A szervezet működtetéséhez szükséges összeg egy részét halászati díjakból és import bevételekből lehetne fedezni. A pénzt és az erőket Szomália kezelhetné.

Fokozott tengerészeti jelenlét • Egyszerűsége miatt népszerűnek mondható egy nagyobb koalíciós tengerészeti erő Ádeni-öbölbe vezénylésének ötlete, amit kifejezetten a kalózkodás elleni harccal bíznanak meg. A jelenleg a CTF150 keretében az öbölben tartózkodó 12-15 hadihajó elsődlegesen a terrorizmus elleni háború jegyében tevékenykedik, ezen hajók számára a kalózkodás elleni harc csak mellékes. Egy kifejezetten erre a célra kijelölt haditengerészeti csoportosítás valószínűleg sikerrel csökkentené a kalóztámadások számát, ugyanakkor rendkívül költséges is lenne. Reálisabbnak tűnik a jelenleg az MSPA járőrkörzetben tevékenykedő erők megerősítése.

Váltságdíjfizetés megtagadása • A hajófuvarozó vállalatok részéről felvetődött a váltságdíjak kifizetésének megtagadása mint opció. Megállapítható, hogy ha a váltságdíjfizetések megszakadnának, azzal csökkenne a kalózkodás vonzereje. Azonban ezzel két nyilvánvaló probléma is adódik. Az egyik, hogy semmi sem akadályozná meg a kalózkodást a taktikaváltásban. Elképzelhető, hogy indonéziai és más példákat másolva már nem a váltságdíj behajtása lenne a céljuk, hanem az elfogott hajóknak a fantomhajóvá alakítása, amikor is a lopott hajókat újra regisztrálják, és azokon szállítják a lopott rakományokat.¹⁵⁸ De megtámadhatnak hajókat pusztán csak azért, hogy ellopják a szállítmányukat. A másik probléma, hogy a váltságdíjak kifizetésének megtagadásával elképzelhető, hogy előbb-utóbb halálos áldozatok is lennének. Nem valószínű, hogy bármely hajózási vállalat szeretne az első lenni, amely megtagadja a fizetést, aminek magasabb lehet az ára. Ugyanakkor egy közös megegyezés alapján megkísérelhetnék lejjebb szállítani az árakat, ugyanis nem szükséges a pontosan követelt összeget fizetni.

¹⁵⁸ Martin N. Murphy, *Contemporary Piracy and Maritime Terrorism - The Threat to International Security*. International Institute for Strategic Studies, London, 2007. - 36-37. o.

Semmittevés • Elfogadva azt a tényt, hogy a kalózkodás problémájának megoldása csak és kizárólag a szomáliai helyzet rendezése lenne, amelyhez politikai megállapodás szükséges, a nemzetközi közösség úgy is gondolhatja, hogy a körülbelül 16 000 hajóból elfogott negyven olyan csekély mennyiség, hogy pocsékolás lenne a védelmükhöz szükséges erőforrásokat erre felhasználni. Ugyanakkor, mint láthattuk, a kalózkodás problémája nem elválasztható Szomália belső problémáitól. Egy esetleges környezeti katasztrófa, terrortámadás, vagy a nemzetközi kereskedelemben bekövetkező zavar hatására végbemenő olajár-emelkedés indokoltá teszi a megelőző akciókat.

Biztonsági cégek • A kalóztámadások számának 2008-as megugrása vetette fel a kérdést, hogy mégis hogyan lenne a legjobb szembeszállni a kalózokkal: nemzeti és nemzetközi megoldást kell-e keresni, vagy rábízhatjuk a megoldást a biztonsági cégekre? Az életbe lépett nemzetközi mechanizmusnak köszönhetően 2002 óta a térségben tevékenykedik a CTF 150, ezen erők mellé érkezett 2009 januárjában a CTF 151 és az EU-NAVFOR Atalanta. Mindemellett megszületett még az ENSZ BT 1816. határozata,¹⁵⁹ amely feljogosította a külföldi hajókat a szomáliai vizekre történő behatolásra a kalóztámadások és vízi fegyveres rablások megakadályozásának érdekében. Mindez azonban édeskevésnek bizonyult a probléma mérsékléséhez, legfőképp az ENSZ tagállamok korlátozott mértékű erőforrásai miatt, hiszen csak kevesen engedhetik meg maguknak, hogy az Ádeni-öbölbe tengerészeti erőket küldhessenek. A probléma kezeletlen mivolta okán keletkezett tengerészeti biztonsági rés nemcsak hogy bátorította a kalózokat, de a magánkézben lévő biztonsági cégek érdeklődését is felkeltette, akik kihasználva az adódó lehetőséget, immár örömmel ajánlják fel szolgáltatásaikat a hajótársaságoknak és a biztosítóknak. A hajók védelmére több lehetőséget is felkínálnak, többek között fegyvertelen vagy fegyveres biztonsági személyzetet, esetleg fegyveres hajókíséretet.¹⁶⁰

Nem szabad elfelejteni, hogy milyen nehézségek közepette választják egyre többen hivatásul a komoly jövedelemmel kecsegtető kalózkodást. Az éves átlagkereset Szomáliában 650 USD körül mozog, míg egy sikeres kalózakcióval közel tízezer dollár ütheti egy kalóz markát. Bár a többség megélhetési bűnözőként kezdett a tengeri portyázásba, napjainkra a kalózkodás szinte iparággá vált. Mindemellett megjegyzendő,

¹⁵⁹ United Nations Security Council *Resolution 1816 (2008)*: S/RES/1816 (2008), 2 June 2008

¹⁶⁰ Berube, C.: *Marine corps, Private security companies and piracy* - in.: *Jane's Intelligence Review*, Volume 21, Number 03, March 2009. 34. o.

hogy a kalóztevékenység életet vitt a tengerparti településekbe, munkahelyeket teremtve és megrendeléseket adva fellendítette a stagnáló falvakat és városokat.¹⁶¹

A szomáliai kalózkodással szembeni fellépés a tengereken aligha oldhatja meg a problémát, csupán kezelheti. Az Ádeni-öböl biztonságos hajózásának helyreállítása így elsősorban magának Szomáliának a rendbetételével lehetséges. Az, hogy a nemzetközi közösség hadihajókat küld a térségbe, nem elegendő. Átfogó program kidolgozására van szükség a megoldáshoz, amely magában foglalja az illegális halászat megfékezését, a partvidékek fejlesztését, megélhetési lehetőség biztosítását a part menti közösségek, munkalehetőségek teremtését a fiatalok számára, a puntföldi kormány támogatását biztonsági erőinek megerősítéséhez.¹⁶²

¹⁶¹ FigyelőNet: *Szomália lecsúszott a térképről* - 2008. december 4. -

http://www.fn.hu/kulfold/20081202/szomalia_lecsuszott_terkeprol/ - Látogatva: 2009.09.10.

¹⁶² Newsweek.com: *It's Better to Fight the Pirates* - 23 April 2009 - <http://www.newsweek.com/id/194899> - Látogatva: 2009.09.10.

Következtetések

Szomália immár tizennyolc éve tartó válsága mára egyike a világ legsúlyosabb humanitárius katasztrófáinak. A 2006. decemberi etióp intervenció óta a nemzetközi politika megakadt az átmeneti szövetségi intézmények támogatásánál – ami egyre jelentéktelenebbé vált –, és hozzájárult az Egyesült Államok katonai vezetésű terrorellenes politikájához, amely megerősítette az iszlamista mozgalom legszélsőségebb elemeit. Az etióp kivonulás viszont jó alkalom lenne egy radikális váltásra az eddig követett politika mélyreható átalakítására.

A dzsibuti békefolyamat komoly hátrányban van, különösen most, hogy a lázadás olyan jól megy, mivel több milicista is úgy gondolja, képesek fegyverletétel nélkül is elérni, amit akarnak. Viszont ez az egyedüli lehetőség. Újra lendületbe kell hozni, mégpedig annak újradefiniálásával, hogy milyen politikai megállapodás lenne elfogadható, és abba kiket kellene bevonni. Így talán lenne esély az etióp kivonulással megnyílt politikai lehetőség kihasználására. A konfliktus valamennyi főbb szereplőjének részvételével párbeszédet kell kezdeményezni egy hiteles végkifejlet lehetőségeiről. Ezzel párhuzamosan fenn kell tartani a humanitárius segélyezési erőfeszítéseket, az egyes területeket ténylegesen ellenőrzésük alatt tartó csoportok vezetőivel való független tárgyalás lehetőségének biztosításával. A szomáliai konfliktus megoldása rövidtávon nem lehetséges, de a világnak ki kell használni a most adódott lehetőséget.

A nemzetközi közösségnek szem előtt kell tartania az 1990-es évek leckéjét, és számolni kell azzal a ténnyel, hogy Szomália gyengesége kihatással van a szomszédos országokra is. Az al-Kaidával is kapcsolatokat ápoló al-Shababnak a szomáliai kormány ellen viselt háborúja egyre nagyobb fenyegetést jelent Kenyára,¹⁶³ Etiópiára és

¹⁶³ A Fund for Peace 2009-es éves jelentése szerint a 2007-es általános választások óta a közbiztonság, az életszínvonal és az egészségügyi ellátás színvonala drasztikusan romlott Kenyában. A kenyai Korrupcióellenes Bizottság képtelen volt megfékezni a korrupció térhódítását, amely a legfelsőbb körökben is teret nyert. Az ország helyzete tovább romolhat, ha a kormányzat nem lép fel a "javak igazságosabb elosztása" mellett. - Kitekintő.hu: *Kenya lefelé halad a „szomáliai lejtőn”* - 2009. július 13. - http://kitekinto.hu/afrika/2009/07/13/kenya_lefele_halad_a_szomaliai_lejtn - Látogatva: 2009.09.10.

Eritreára. A helyzet további romlása az egész régiót destabilizálhatja, amelynek komoly következményei lehetnek a globális biztonságra nézve.¹⁶⁴

A nyugati hatalmaknak minden tőlük telhetőt meg kell tenniük, hogy a mérsékelt iszlamistákat bevonják az átmeneti kormányba, még amíg létezik egyáltalán az átmeneti kormány. Akár tetszik, akár nem, sok szomáli gondolja úgy, hogy az iszlám törvénykezés jelentheti a megoldást Szomália problémáira.¹⁶⁵

Az ország jövőjét illetően – osztva Hegedűs Kata véleményét – szerintem a legvalószínűbb forgatókönyvnek az tekinthető, hogy Szomália továbbra is nagyrészt „magára hagyva”, a régió államaiból érkező megfigyelő katonai csoportok asszisztálása mellett, lassan halad majd a béke irányába. Jelenleg mind az ENSZ, mind az Afrikai Unió egyértelműen elutasítja egy olyan misszió indítását az országba, melynek célja a béke kikényszerítése lenne. Egy ilyen típusú akcióhoz hiányzik a nemzetközi közösség nagyobb mértékű elkötelezettsége és nem állnak rendelkezésre a megfelelő nagyságrendű források sem, melyek felajánlására rendszerint csak akkor kerül sor, amikor a közösség egyes tagjainak egyértelmű érdeke fűződik egy ország biztonsági helyzetének stabilizálásához.¹⁶⁶ Mindazonáltal ha valamilyen, Szomáliából eredeztethető nagy jelentőségű esemény (terrortámadás, járvány, az országhatárokon átnyúló polgárháború) hatására a nemzetközi közösség ismét a fegyveres beavatkozás mellett döntene, akkor a béketeremtéshez és az ország stabilizálásához vélhetően több évig, akár évtizedekig tartó fegyveres jelenlét lenne szükséges. A béke megteremtéséhez nem elegendőek a szomszédos afrikai országok részéről várható csapatok küldése. Ehhez a szomáli hadurak között létrejövő, hosszú távra szóló és ennek megfelelően stabil érdekeken nyugvó megállapodás szükséges, melyre azonban a közeljövőben kevés esély mutatkozik.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Az al-Shabab a nyáron kiterjesztette tevékenységét Szomália határain túlra is, amit a szomszédos Kenyában, Etiópiában és Eritreában elkövetett terrortámadások, emberrablások és toborzó akciók is alátámasztanak. - CNN.com: *Global terror warning as Somali militants flex muscles* - 01 August 2009 - <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/africa/07/29/shabaab.somalia/index.html> - Látogatva: 2009.9.10.

¹⁶⁵ Gettleman: i.m. 69. o.

¹⁶⁶ Hegedűs Kata: *Szomália - a véget nem érő háború országa* - in.: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban* - 237. o.

¹⁶⁷ Uo. 237-238. o.

Melléklet

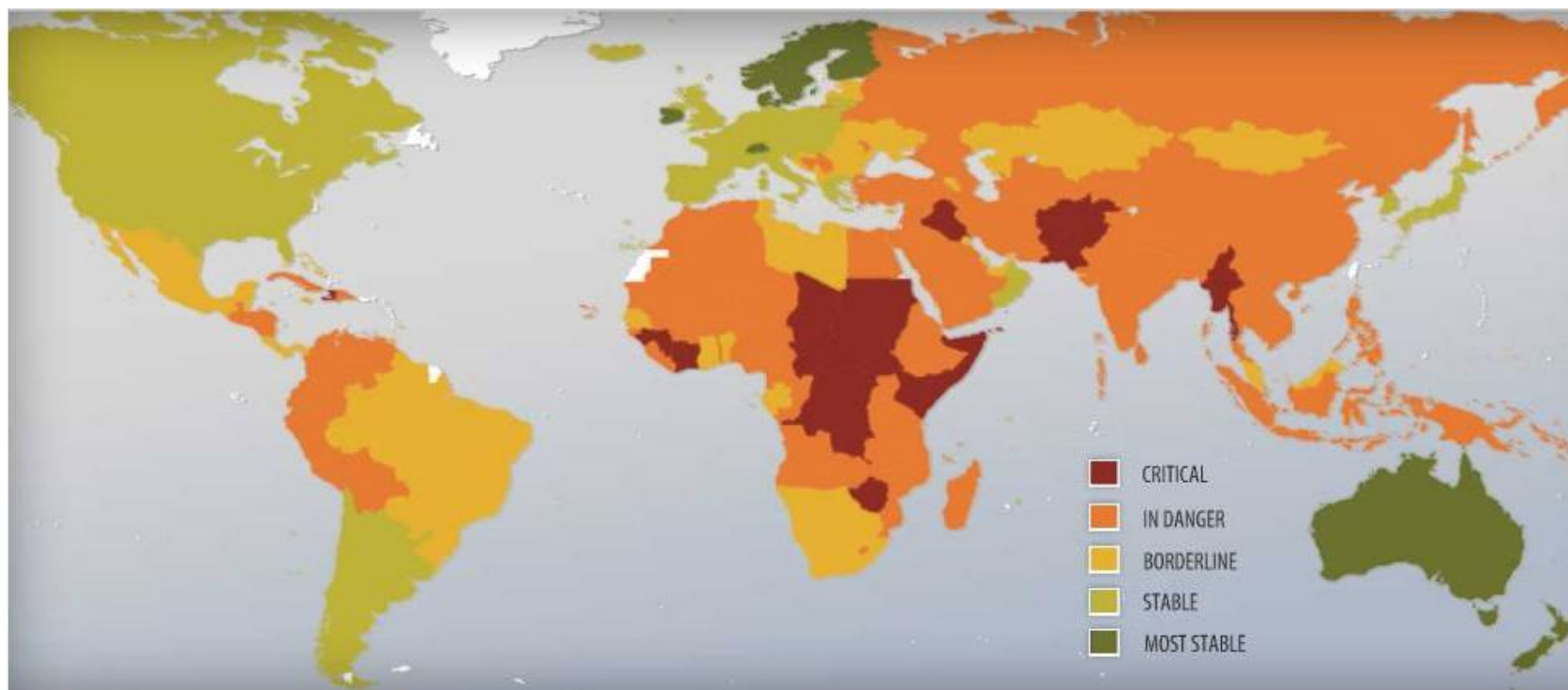
1. számú melléklet

Szomália térképe¹⁶⁸

¹⁶⁸ Council of the European Union, EU Operations: *EU NAVFOR Somalia* - <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/somalia.pdf> - Látogatva: 2009.01.25.

2. számú melléklet: *Kudarcállamok térképe (2009)*¹⁶⁹

¹⁶⁹ Foreign Policy: *The Failed States Index 2009* - 24 July 2009 - Elektronikus formában:
http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/22/2009_failed_states_index_interactive_map_and_rankings - Látogatva: 2009.08.06.

3. számú melléklet: A *Failed States Index 2009* első tíz helyezettjének pontszáma¹⁷⁰

Helyezés	Ország	Pontszám	Demográfiai nyomás	Menekültek	Csoport-sérelemek	Elvándorlás	Egyenlőtlen fejlődés	Gazdasági hanyatlás	Az állam delegitimizációja	Köszolgáltatások romlása	Emberi jogi sérelemek	Biztonsági szektor	Elitcsoportok megosztottsága	Külső beavatkozás
1.	Szomália	114,7	9,8	9,9	9,7	8,5	7,7	9,5	10	9,9	9,9	10	10	9,8
2.	Zimbabwe	114	9,8	9,1	9,1	10	9,7	10	9,8	9,8	9,9	9,7	9,5	7,5
3.	Szudán	112,4	9,0	9,8	9,9	9,0	9,6	7,0	9,8	9,5	9,8	9,7	9,5	9,8
4.	Csád	112,2	9,3	9,4	9,8	7,8	9,3	8,3	9,8	9,6	9,5	9,9	9,8	9,7
5.	Kongói DK	108,7	9,7	9,6	8,9	8,1	9,3	8,3	8,6	9,2	9,0	9,7	8,7	9,6
6.	Irak	108,6	8,7	8,9	9,7	9,1	8,6	7,6	9,0	8,4	9,3	9,7	9,6	10
7.	Afganisztán	108,2	9,3	8,9	9,6	7,2	8,4	8,3	9,8	8,9	8,8	9,9	9,1	10
8.	Közép-afrikai Közt	105,4	8,9	9,0	8,6	5,7	9,1	8,4	9,3	9,3	8,9	9,6	9,5	9,1
9.	Guinea	104,6	8,5	7,1	8,2	8,6	8,9	8,7	9,8	9,2	9,0	9,4	9,2	8,0
10.	Pakisztán	104,1	8,3	8,6	9,6	8,3	8,8	6,4	9,1	7,5	8,9	9,5	9,6	9,5

¹⁷⁰ Csiki Tamás: *A Failed States Index 2009*. In: *Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle*. II. évfolyam, 7. szám, 2009. szeptember. 87-93.o. Az eredetit lásd *The Failed States Index*, szerző nélkül. In: *Foreign Policy*. July/Aug 2009. ForeignPolicy.com. 80-84.o. - Elektronikus formában: http://www.foreignpolicy.com/images/090624_2009_final_data.pdf - Letöltve: 2009.08.06

Felhasznált irodalom

Könyvek, monográfiák

- 1) *Államok és államkudarok a globalizálódó világban*, szerk: Marton Péter - Teleki László Intézet, Budapest, 2006. - Elektronikus formában:
http://www.kulugyiintezet.hu/regi/TLI_KTK_ÁllamokÉsÁllamkudarok.pdf -
Letöltés ideje: 2009.09.06.
- 2) Benkes Mihály: *A dekolonizáció alternatívái* - Korona Kiadó, Budapest, 1999.
- 3) Bíró Gáspár: *Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába* - Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- 4) *Biztonságpolitikai kézikönyv*, szerk: Deák Péter - Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- 5) Fukuyama, Francis: *Államépítés, Kormányzás és világtrend a 21. században* - Századvég Kiadó, Budapest, 2005.
- 6) Menkhaus, Ken: *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism* - International Institute for Strategic Studies, New York, Oxford University Press, 2004.
- 7) Murphy Martin, N.: *Contemporary Piracy and Maritime Terrorism - The Threat to International Security*. International Institute for Strategic Studies, London, 2007.
- 8) Rotberg, Robert I.: *The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention and Repair* - in.: *When States Fail: Causes and Consequences*, szerk: Robert I. Rotberg, Princeton University Press, 2003.

Folyóiratok

- 1) Berube, C.: *Marine corps, Private security companies and piracy* - in.: *Jane's Intelligence Review*, Volume 21, Number 03, March 2009. 34-37. o.
- 2) Crocker, Chester: *Engaging Failing States* - in.: *Foreign Affairs*, 2003/82. szám, 32-45. o.
- 3) Csiki Tamás: *A Failed States Index 2009*. In: *Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle*. II. évfolyam, 7. szám, 2009. szeptember. 87-93. o.
- 4) *Fejetlenség Szomáliában: Hadak urai* (szerző nélkül) - in.: *HVG*, 2009. január 10. XXXI. évfolyam, 2. szám, 25-26. o.
- 5) Gelfand, Lauren: *Somalia's volatility must be tackled at its roots* - in.: *Jane's Defence Weekly*, Volume 46, Issue 01, 07 January 2009. 15. o.
- 6) Gettleman, Jeffrey: *The most dangerous place in the world* - in.: *Foreign Policy*, March/April 2009. Issue number 171. 62-69. o.
- 7) Hansen, Stig Jarle: *Misspent Youth, Somalia's Shabab insurgents* - in.: *Jane's Intelligence Review*, Volume 20, Number 10, October 2008. 16-21. o.
- 8) Hegedűs Kata: *Tizenhárom év anarchia: Szomália a hidegháború után* - in.: *Külügyi Szemle*, IV. évfolyam, 2005/1-2. szám, 37-61. o.
- 9) Hettyey András: *Szomália története és a környező országok szerepvállalása 2004 óta* - in.: *Külügyi Szemle*, VII. évfolyam, 2008/4. szám, 94-118.o.
- 10) Keresztes Imre: *USA-parancsnokság Afrikának, Túszejtés* - in.: *HVG*, 2008. október 18., XXX. évf., 42. szám, 35-37. o.

- 11) Marton Péter: *Államkudarcok: út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé?* - in.: *Külügyi Szemle*, III. évfolyam, 2004/3-4. szám, 132-157. o.
- 12) Marton Péter: *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban* - in.: *Hírlevél*, 2005. október, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, I. évfolyam, 7. szám - Elektronikus formában - http://www.kulugyiintezet.hu/keklevel/TLI_KTK_hirlevel_2005-07.pdf - Letöltve: 2009.09.06.
- 13) Rada Péter: *Az államépítés folyamatának modellezése: fokozatos vagy szakaszos folyamat* - in.: *Külügyi Szemle*, VIII. évfolyam, 2009/1. szám, 41-72. o.
- 14) Schiemsky, Bruno: *Piracy's rising tide, Somali piracy develops and diversifies* - in.: *Jane's Intelligence Review*, Volume 21, Number 02, February 2009. 40-45. o.
- 15) *Szomália: a szélsőséges iszlám új fészke: Hitfőállás, Állami törekénység* (szerző nélkül) - in.: *HVG*, 2009. augusztus 22. XXXI. évfolyam, 34. szám, 25-27. o. - Elektronikus formában: http://hvg.hu/hvgfriss/2009.34/200934_SZoMALIA_A_SZELSoSEGES_ISZLAM_uJ_FESZKE_Hit.aspx - Látogatva: 2009.09.06.
- 16) *The Failed States Index*, szerző nélkül. In: *Foreign Policy*. July/Aug 2009. ForeignPolicy.com. 80-84. o.

Angol nyelvű kiadványok

- 1) Batt, Judy - Lynch, Dov: *What is a 'Failing State', and when is it a security threat?* - A discussion-provoking 'think-piece' for the first session of a seminar organised by the EU Institute for Security Studies, Paris, 8th November 2004 on *Failing States and the EU's security agenda* – Elektronikus formában: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/analy099.pdf> - Letöltve: 2009.09.07.
- 2) Human Rights Watch: *"So Much to Fear"*, War Crimes and the Devastation of Somalia - 8 December 2008 - Elektronikus formában: <http://www.hrw.org/en/reports/2008/12/08/so-much-fear-0> - Látogatva: 2009.09.06.
- 3) International Crisis Group: *Somalia: To Move Beyond the Failed State* - Africa Report N°147, 23 December 2008 - Elektronikus formában: http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/horn_of_africa/147_somalia__to_move_beyond_the_failed_state.pdf - Letöltve: 2009.10.20.
- 4) Middleton, Roger: *Piracy in Somalia: Threatening Global Trade, Feeding Local Wars* - Chatham House, Briefing Paper, Africa Programme - October 2008 - Elektronikus formában: http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/download/-/id/665/file/12203_1008piracysomalia.pdf - Letöltve: 2009.10.22.
- 5) *Protection Cluster Update*, United Nations Inter-Agency Standing Committee (IASC), Somalia, 2 January 2009 - <http://ochaonline.un.org/OchaLinkClick.aspx?link=ocha&docId=1099085> - Látogatva: 2009.10.22.
- 6) *Somalia Food Security Outlook April to September 2008*, Food and Agriculture Organisation (FAO)/Food Security Analysis Unit (FSAU) - http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADL382.pdf - Letöltve: 2009.10.22.
- 7) *The National Security Strategy of The United States of America*, White House, 16 March 2006 - Elektronikus formában: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/nss.pdf> - Letöltve: 2009.07.14.

ENSZ dokumentumok

- 1) *Report of the Secretary-General on the situation in Somalia*, S/2008/709 - 17 November 2008 - Elektronikus formában:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/596/44/PDF/N0859644.pdf> - Letöltve: 2009.02.08.
- 2) *Report of the Secretary-General on the situation in Somalia*, S/2008/178 – 14 March 2008 - Elektronikus formában:
<http://www.mineaction.org/downloads/1/s2008178.pdf> - Látogatva: 2009.10.22.
- 3) *Secretary-General's briefing to the Security Council on the Situation in Somalia*, New York, 16 December 2008 - Elektronikus formában:
<http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=3620> - Látogatva: 2009.02.10.
- 4) UN Monitoring Group, Security Council Report, S/2008/274, April 2008 - Elektronikus formában:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/290/68/PDF/N0829068.pdf> - Letöltve: 2009.02.12.
- 5) *United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) of 10 December 1982* - Elektronikus formában:
http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf - Letöltve: 2009.03.04.
- 6) United Nations Security Council *Resolution 1816 (2008)*: S/RES/1816 (2008), 2 June 2008 - Elektronikus formában:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/361/77/PDF/N0836177.pdf> - Letöltve: 2009.03.07.
- 7) United Nations Security Council *Resolution 1846 (2008)*: S/RES/1846 (2008), 2 December 2008 - Elektronikus formában:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/630/29/PDF/N0863029.pdf> - Látogatva: 2009.02.04.
- 8) United Nations Security Council *Resolution 1814 (2008)*: S/RES/1814 (2008), 15 May 2008 - Elektronikus formában:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/343/79/PDF/N0834379.pdf> - Látogatva: 2009.02.09.
- 9) United Nations Security Council *Resolution 1851 (2008)*: S/RES/1851 (2008), 16 December 2008 - Elektronikus formában:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/655/01/PDF/N0865501.pdf> - Látogatva: 2009.02.04.
- 10) *USG Statement by the Under-Secretary-General for Peacekeeping Operations, Alain Le Roy, to the UN Security Council. 23 January 2009.*
<http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/articles/leroyarticle230109.htm> - Látogatva: 2009.10.22.

Internetes oldalak

- 1) Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák, Államkudarc, 1. A biztonsági kihívások új felfogása: Az új típusú biztonsági kihívások új elméleti keretben -
http://bizpol.playhold.hu/?module=corvinak&module_id=4&cid=1 - Látogatva: 2009.10.22.

- 2) Biztonságpolitikai Szemle, Corvinák, Államkudarc, 2. Új típusú biztonsági kihívások: *Működésképtelen államok, államkudarcok* - http://bizpol.playhold.hu/?module=corvinak&module_id=4&cid=128 - Látogatva: 2009.10.22.
- 3) CIA - *The World Fact Book: Somalia* - <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> - Látogatva: 2009.09.07.
- 4) CoinMill.com - *The Currency Converter*: <http://coinmill.com/>
- 5) Council of the European Union, EU Operations: *EU NAVFOR Somalia* - <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1518□=HU> - Látogatva: 2009.01.25.
- 6) Djibouti News : Djibouti History Database - <http://www.infopig.com/keywords/Djibouti.html> - Látogatva: 2009.07.14.
- 7) Foreign Policy: *The Failed States Index 2009* - 24 July 2009 - Elektronikus formában: http://www.foreignpolicy.com/images/090624_2009_final_data.pdf - Letöltve: 2009.08.06
- 8) Index - <http://konfliktus.index.hu/>
- 9) Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), *Somalia* - <http://www.internal-displacement.org/countries/somalia> - Látogatva: 2009.03.09.
- 10) *Press Conference by United Nations Humanitarian Co-ordinator for Somalia*, UN Department of Public Information, 3 December 2008 - http://www.un.org/News/briefings/docs/2008/081203_Bowden.doc.htm - Látogatva: 2009.02.06.
- 11) Reporters Without Borders, *For Press Freedom: Somalia - Annual Report 2008* - http://www.rsf.org/article.php3?id_article=25405 - Látogatva: 2009.01.28.
- 12) Reuters AlertNet: *Somalia in turmoil* - 7 January 2009 - http://www.alertnet.org/db/crisisprofiles/SO_PEA.htm - Látogatva: 2009.09.10.
- 13) *Summary of Rear Admiral Jones's opening remarks*, at the Press Conference in Brussels on 9 December 2008 to launch EU NAVFOR Somalia - Operation ATALANTA - http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/081212-Summary_of_remarks_RAdmiral_Jones.pdf - Letöltve: 2009.02.05.
- 14) United Nations World Food Programme, *Somalia* - <http://www.wfp.org/node/3584> - Látogatva: 2009.03.07.

Internetes cikkek

- 1) allAfrica.com: *Somalia: More Naval Escorts Needed for WFP Food Ships* - 12 June 2008 - <http://allafrica.com/stories/200806120199.html> - Látogatva: 2009.02.07.
- 2) BBC News, Africa, Country Profiles: *Country Profile: Somalia* - 1 January 2009 - http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1072592.stm - Látogatva: 2009.01.24.
- 3) BBC News: *Peacekeepers sell arms to Somalis* - 23 May 2008 - <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7417435.stm> - Látogatva: 2009.02.12.
- 4) BBC News: *Somali president faces tough task* - 31 January 2009 - <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7861853.stm> - Látogatva: 2009.02.01.
- 5) BBC News: *Somalia - a haven for terrorists?* - 24 November 2004 - <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/4033399.stm> - Látogatva: 2008.08.06.

- 6) CNN.com: *Global terror warning as Somali militants flex muscles* - 01 August 2009 - <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/africa/07/29/shabaab.somalia/index.html> - Látogatva: 2009.9.10.
- 7) FigyelőNet: *Bevezették a kalózkodót* - 2009. január 21. - http://www.fn.hu/kulfold/20090119/bevezettek_kalozadot/ - Látogatva: 2009.09.05.
- 8) FigyelőNet: *Szomália lecsúszott a térképről* - 2008. december 4. - http://www.fn.hu/kulfold/20081202/szomalia_lecsuszott_terkeprol/ - Látogatva: 2009.09.10.
- 9) FT.com, Financial Times: *Somali Pirates in flurry of attacks* - 11 September 2008 - Elektronikus formában: http://www.ft.com/cms/s/0/a4b2b32a-7f99-11dd-a3da-000077b07658.html?nclick_check=1 - Látogatva: 2009.09.24.
- 10) ICC Commercial Crime Services: *Unprecedented rise in piratical attacks* - 24 October 2008 - http://www.icc-ccs.org/index.php?option=com_content&view=article&id=306:unprecedented-rise-in-piratical-attacks&catid=60:news&Itemid=51 - Látogatva: 2009.02.04.
- 11) International Herald Tribune: *2 die in Somalia riot over food prices* - 5 May 2008 - <http://www.ihf.com/articles/2008/05/05/africa/somalia.php> - Látogatva: 2009.02.07.
- 12) IRIN: *Somalia: Attacks on Aid Workers 'Intolerable' - Top UN official*, 15 July 2008 - <http://www.irinnews.org/report.aspx?ReportId=79255> - Látogatva: 2009.02.06.
- 13) Kitekintő.hu: *Etiópia jött, győzött, vesztett* - 2009. január 11. - http://kitekinto.hu/afrika/2009/01/11/etiopia_jott_gyzott_vesztett/ - Látogatva: 2009.01.27.
- 14) Kitekintő.hu: *Kenya lefelé halad a „szomáliai lejtőn”* - 2009. július 13. - http://kitekinto.hu/afrika/2009/07/13/kenya_lefele_halad_a__szomaliai_lejtn - Látogatva: 2009.09.10.
- 15) Kitekintő.hu: *Négy éves, de már halott: a szomáliai átmeneti kormány* - 2008. október 17. - http://kitekinto.hu/afrika/2008/10/17/negy_eves_de_mar_halott_a_szomaliai_atmeneti_kormany/ - Látogatva: 2009.09.05.
- 16) Newsweek.com: *It's Better to Fight the Pirates* - 23 April 2009 - <http://www.newsweek.com/id/194899> - Látogatva: 2009.09.10.
- 17) Newsweek.com: *Somalia's new moderate Islamist president sworn in* - 31 January 2009 - <http://www.newsweek.com/id/160264> - Látogatva: 2009.02.01.
- 18) rss.xinhuanet.com: *Somali peace talks in Djibouti end without agreement* - 9 June 2008, www.chinaview.cn - http://rss.xinhuanet.com/newsc/english/2008-06/09/content_8328316.htm - Látogatva: 2009.02.11.
- 19) The New York Times: *Ethiopian Premier says his troops won't stay in Somalia* - 3 January 2007 - http://www.nytimes.com/2007/01/03/world/africa/03somalia.html?_r=1 - Látogatva: 2009.02.08.
- 20) Times Online: *Shipping insurance cost soars with piracy surge off Somalia* - 11 September 2008 - http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/banking_and_finance/article4727372.ece - Látogatva: 2009.03.09.
- 21) United Nations Radio: *More than a million now displaced in Somalia: OCHA*, 23 October 2008 - <http://www.unmultimedia.org/radio/english/detail/35625.html> - Látogatva: 2009.02.06.